

Læringsmiljøsentret

Nasjonalt senter for læringsmiljø
og atferdsforskning

Universitetet i Stavanger

Oppfølging av barn og unge som har blitt utsatt for mobbing

Rapport fra fagseminar
4.-5. desember 2017

Tittel: *Oppfølging av barn og unge som har blitt utsatt for mobbing. Rapport fra fagseminar 4.-5. desember 2017.*

Referanse: Tharaldsen, K.B., Lunder, M.M., Grini, G., Vangsnes, E.N. & Bru, E. (2018). *Oppfølging av barn og unge som har blitt utsatt for mobbing. Rapport fra fagseminar 4.-5. desember 2017.* Stavanger: Læringsmiljøsenderet.

ISBN: 978-82-7578-060-5 (PDF)
978-82-7578-061-2 (trykt)

Publisert: Mars 2018

Finansiering: Rapporten er laget på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet i samarbeid med Helsedirektoratet.

Arbeidsgruppe: Kjersti B. Tharaldsen
Mari M. Lunder
Nina Grini
Elin N. Vangsnes
Edvin Bru

Rettigheter: Det er tillatt å sitere fra denne rapporten for forskningsbruk eller annen ikke-kommersiell bruk – forutsatt at gjengivelsen er korrekt, at rettigheter ikke påvirkes og at den siteres korrekt. All annen bruk krever skriftlig tillatelse.

Kontakt: laringsmiljosenteret@uis.no

Nett: www.laringsmiljosenteret.no

Omslagsdesign: Fasett

Innholdsfortegnelse

1	Bakgrunn	1
2	Mandat og bestilling.....	4
3	Seminarpresentasjoner	5
3.1	<i>Rapporten Å bli utsatt for mobbing .....</i>	<i>7</i>
	Den psykiske helsen til barn og unge som blir mobbet.....	7
	Hva gjør at noen barn som har vært utsatt for mobbing, klarer seg bra, mens andre ikke klarer seg like bra?	9
	Forskning om skolerelaterte konsekvenser og tiltak for dem som har blitt utsatt for mobbing	10
3.2	<i>Rapporten Å ivareta barn og unge som har blitt utsatt for mobbing .....</i>	<i>13</i>
	Rapportens del 1	13
	Rapportens del 2	14
3.3	<i>Refleksjoner rundt samarbeid mellom skole og skolehelsetjenesten .....</i>	<i>17</i>
4	Workshop: Roller og ansvar på tvers av funksjoner.....	19
4.1	<i>Workshop 1: Læringsmiljø og foreldrekontakt .....</i>	<i>19</i>
4.2	<i>Workshop 2: Skolens interne organisering og foreldresamarbeid.....</i>	<i>21</i>
4.3	<i>Workshop 3: Samordning av oppfølging i alvorlige saker .....</i>	<i>22</i>
5	Eksempler på oppfølgingsarbeid i praksis	26
5.1	<i>Systematisk miljøarbeid ved Thor Heyerdahl videregående skole.....</i>	<i>26</i>
5.2	<i>Arbeid i skolebasert ressursgruppe ved Aspervika skole.....</i>	<i>29</i>
5.3	<i>Skolebasert innsatsteam på Vormedal ungdomsskole .....</i>	<i>31</i>
5.4	<i>Kommunalt utviklings-, veilednings- og konsultasjonsteam i Tromsø.....</i>	<i>34</i>
6	Tanker om oppfølging fra noen som opplevd behov for oppfølging	36
7	Paneldebatt: Samhandling på tvers av funksjoner.....	41
8	Arbeidsgruppens sammenfatning av seminarbidragene	46
9	Referanser.....	50
	Vedlegg: Forarbeid til kunnskapsinnhenting og gjennomføring av workshop	51
	<i>Forarbeid til kunnskapsinnhenting fra praksisfeltet .....</i>	<i>51</i>
	<i>Forarbeid til kunnskapsinnhenting fra brukerstemmer .....</i>	<i>51</i>
	<i>Gjennomføring av workshop.....</i>	<i>52</i>

Forord

Den 4. og 5. desember 2017 arrangerte Nasjonalt senter for læringsmiljø og atferdsforskning ved Universitetet i Stavanger (Læringsmiljøsentret) et fagseminar om oppfølging av dem som har blitt utsatt for mobbing. Fagseminaret var en del av et oppdrag til Læringsmiljøsentret fra Utdanningsdirektoratet i samarbeid med Helsedirektoratet.

I forbindelse med fagseminaret ble det gjort et grundig forarbeid med innhenting av kunnskap både fra noen som har opplevd å bli utsatt for mobbing, fra deres familier og fra skoler og kommuner som har gode praksiseksempler for oppfølgingsarbeid. Under fagseminaret ble denne kunnskapen presentert. Andre presentasjoner omhandlet dagens kunnskapsgrunnlag angående konsekvenser av å bli utsatt for mobbing og tiltak for å avhjelpe slike negative konsekvenser. Refleksjoner over viktigheten av samarbeid mellom skolen og helsetjenesten i arbeidet ble også presentert. Det ble arrangert workshop og paneldebatt hvor seminarets deltakere bidro.

Grensen for antall deltakere var satt til 150, og like før seminaret var det 151 påmeldte. På seminardagene var det henholdsvis 135 og 134 deltakere til stede. Deltakerne representerte i hovedsak både fag- og forskningsmiljø, mobbeombud, barneombud, praksisfeltet, interesseorganisasjoner og forbund samt fylkesmenn og direktorat.

Denne rapporten er en sammenstilling av arbeidet som er gjort i forkant av seminaret, og det som ble presentert under seminardagene. Etter en fremstilling av seminarbidragene, workshopene og paneldebatten deler seminarets arbeidsgruppe sine analyser og refleksjoner fra fagseminaret og sine tanker om veien videre i oppfølgingen av dem som har vært utsatt for mobbing. Arbeidsgruppen fra Læringsmiljøsentret er ansvarlig for fremstillingen i rapporten.

På vegne av Læringsmiljøsentret vil arbeidsgruppen takke for oppdraget med å arrangere fagseminaret. Tematikken er viktig og meget dagsaktuell. Vi vil også takke samtlige bidragsytere og deltakere på seminaret. Gjennom arbeidet med seminaret har vi kunnet samle mennesker med kunnskap og kompetanse som har bidratt til at vi er kommet ett steg videre i arbeidet med å følge opp og gi nødvendig hjelp til barn og unge som har vært utsatt for mobbing.

Stavanger/Porsgrunn, februar 2018

1 Bakgrunn

I brev av 23.06.17 fikk Nasjonalt senter for læringsmiljø og atferdsforskning ved Universitetet i Stavanger (Læringsmiljøsentret) i oppdrag å planlegge og gjennomføre et fagseminar med sikte på å styrke oppfølgingsarbeidet for dem som har blitt utsatt for mobbing. Oppdraget kom fra Utdanningsdirektoratet i samarbeid med Helsedirektoratet. Arbeidet med fagseminaret omhandlet

- planlegging og gjennomføring av seminaret
- innhenting og systematisering av praksiseksempler fra 3-4 kommuner
- innhenting og systematisering av erfaringer fra brukerstemmer
- seminarrapport

Bakgrunnen for oppdraget var direktoratenes behov for å igangsette tiltak for å styrke arbeidet med oppfølging av dem som har vært utsatt for mobbing. Dette blant annet som følge av funn fra to rapporter om personer utsatt for mobbing som ble skrevet på oppdrag fra direktoratene til Læringsmiljøsentret og Regionalt kunnskapscenter for barn og unge (RKBU Vest).¹

Tiltak mot mobbing inkluderer forebygging, avdekking, stopping og oppfølging. I denne rapporten omtales arbeid med oppfølging av barn og unge som har vært utsatt for mobbing. Dette innebærer at den aktive handlingen er avsluttet, og at fokus er på arbeidet etter mobbing. Til tross for at det har blitt utviklet gode modeller for avdekking og håndtering av mobbing, blir mange barn og unge mobbet i Norge i dag. Selv om mobbingen blir stoppet, vil den som har vært utsatt for mobbingen, stå i fare for å utvikle senskader som følge av mobbingen. Rapporten *Å bli utsatt for mobbing. En kunnskapsoppsummering om konsekvenser og tiltak* (Breivik, Bru, Hancock, Idsøe, Idsøe & Solberg, 2017) gir en grundig gjennomgang av tilgjengelig forskning, og konkluderer med at det å bli mobbet innebærer risiko for ensomhet, lavere selvtillit, ulike helseplager og dårligere skoleprestasjoner. Den forskningsbaserte oppsummeringen viste også at det er lite forskning på oppfølging av dem som er blitt utsatt for mobbing. Mobbing blir definert på ulike måter. Forskningen på konsekvenser av mobbing er i hovedsak basert på en forståelse av mobbing som tilsier at mobbing er gjentatte aggressive eller negative handlinger som utføres av én eller flere personer over tid, der det er ubalanse i styrkeforholdet mellom den eller dem som utøver de negative handlingene, og den som blir utsatt for disse. Når det er behov for oppfølging, er det sannsynlig at det er tale om negative handlinger som personen opplever som betydelige trusler mot sentrale behov som sikkerhet, tilhørighet og/eller anseelse/verdighet. Handlingen kan ha ulike former, blant annet fysisk, verbal, relasjonell og/eller digital.

Rapporten *Å ivareta barn og unge som har blitt utsatt for mobbing* (Tharaldsen, Slåtten, Hancock, Bru & Breivik, 2017) er basert på intervju med fagpersoner på området og handler om erfaringer med eller tanker om hvordan oppfølgingen etter mobbing kan organiseres. Denne erfaringsbaserte rapporten konkluderte med at erfaringsgrunnlaget når det gjelder oppfølging av dem som er blitt utsatt for mobbing, er begrenset, og at det trengs mer kunnskap om dette. Basert på erfaringer med liknende problemstillinger kom det likevel frem verdifulle forslag til hvordan oppfølgingsarbeidet kan

---

¹ Da rapportene ble presentert under fagseminaret, er de også beskrevet nærmere i denne seminarrapporten.

utformes og organiseres. Det ble likevel vurdert som nødvendig å søke etter mer kunnskap og erfaring om oppfølging etter mobbing og å innhente flere gruppers erfaringer med dette. Dette var bakgrunnen for oppdraget som er gitt, og for arbeidet som er gjennomført i forbindelse med konferansen.

For å svare på oppdraget ble det opprettet en arbeidsgruppe bestående av ansatte på Læringsmiljøseneteret med en prosjektleder. I planleggingen av seminaret ble det gjennomført flere møter i arbeidsgruppen samt møter mellom representanter for arbeidsgruppen og representanter for direktoratene. Det var også tett dialog mellom prosjektleder og ansvarlig representant for Utdanningsdirektoratet i prosessen. Arbeidsgruppen var sammensatt som følger:

Postdoktor Kjersti B. Tharaldsen (prosjektleder)
Stipendiat Mari M. Lunder
Universitetslektor Nina Grini
Universitetslektor Elin N. Vangsnes
Professor Lars Edvin Bru

For få økt innsikt i erfaringer fra oppfølgingsarbeid ble det i forkant av fagseminaret innhentet og systematisert kunnskap fra kommuner med gode praksiseksempler og fra unge som har opplevd å bli utsatt for mobbing, og fra noen av deres familiemedlemmer. Det viste seg å være utfordrende å finne kommuner som kunne vise til systematisk oppfølgingsarbeid etter mobbing, og som derfor hadde gode praksiseksempler til fagseminaret. Representanter for praksiseksempler ble foreslått i dialog med Utdanningsdirektoratet og Helsedirektoratet og via Læringsmiljøseneterets nettverk. Det var ønskelig at praksiseksemplene var geografisk spredt, og at både grunnskole og videregående opplæring var representert. Skoler og kommuner ble kontaktet, og flere responderte at de ikke hadde slike erfaringer å vise til. Noen hadde likevel erfaringer de kunne bidra med, og vi fikk med oss én barneskole, én ungdomsskole og én videregående skole. I tillegg ble det innhentet og systematisert kunnskap fra én kommunal tjeneste som bistår skoler i blant annet oppfølgingsaker. Representanter for barn og unge som har opplevd å ha blitt utsatt for mobbing, og for deres familier, ble foreslått i dialog med Utdanningsdirektoratet og via Læringsmiljøseneterets nettverk. Til sammen ble tre ungdommer kontaktet. Disse tre har bidratt i arbeidet med fagseminaret. Tre pårørende deltok. Disse var pårørende til to av ungdommene.

Et sentralt element i seminaret var å legge til rette for en samling med en hensiktsmessig veksling mellom innlegg og drøftinger i grupper og deling i plenum. Det ble derfor planlagt at seminaret skulle inneholde en workshop på seminarets første dag og en paneldebatt på seminarets andre dag. Som del av forarbeidet ble noen deltakere forespurrt om å bidra som gruppeledere og referenter i

workshopen. Andre deltakere ble forespurt om å sitte i panel. Visuelle notater av programpostene i seminaret ble utført av Esther Buchmann. Hennes bidrag presenteres som visuell oppsummering av de ulike avsnittene i denne rapporten. De ulike innholdselementene i seminaret bidro til en meningsfull helhet gjennom de to seminardagene.

2 Mandat og bestilling

Oppdraget med seminaret besto av tre deler: 1) Planlegging og gjennomføring av fagseminaret, 2) Gjennomføring av forarbeid til fagseminaret og 3) Leveranse av seminarrapport. I tråd med oppdraget som var gitt, gjennomførte arbeidsgruppen forarbeidet med fagseminaret og planla et to dagers fagseminar.

Det overordnede målet med fagseminaret var å øke oppmerksomheten og kunnskapen om betydningen av en god oppfølging av dem som har blitt utsatt for mobbing, samt å identifisere gode tilnærminger til dette oppfølgingsarbeidet. De mer spesifikke målsettingene for fagseminaret var

- å gi innsikt i forskningsbasert kunnskap på feltet
- å gi mulighet til kunnskapsutveksling og dialog
- å dele kunnskap og erfaringer angående behov for oppfølging etter mobbing
- å gi innsikt i erfaringer hos ulike aktører og grupper med hensyn til hvordan oppfølging etter mobbing kan eller bør utformes
- å gi eksempler på god praksis for oppfølging etter mobbing
- å bidra til erfaringsdeling om samordning av innsats fra ulike hjelpeinstanser involvert i oppfølging etter mobbing
- å styrke beslutningsgrunnlaget angående tiltak for å forebygge og avhjelpe negative konsekvenser etter å ha blitt utsatt for mobbing

Målgruppen for fagseminaret var blant andre statlige og regionale myndigheter, relevante universitets- og høyskolemiljø, kompetansemiljø, mobbeombud, forbund og organisasjoner. Det ble sendt ut invitasjoner til representanter for målgruppen, og seminaret ble fulltegnet. Til noen av målgruppene ble det også sendt ut invitasjon til å komme med innspill til tematikk for diskusjon under seminaret. Innspill som kom inn, ble benyttet i utforming av spørsmål til workshopene.

For å gjennomføre i tråd med bestillingen inneholdt programmet på seminarets første dag presentasjon av kunnskap om konsekvenser av å bli utsatt for mobbing, oppfølgingstiltak og refleksjoner rundt viktigheten av samarbeid mellom skolen og skolehelsetjenesten, før dagen ble avsluttet med workshop. Programmet på seminarets andre dag besto av presentasjoner av praksiseksempler og brukerstemmer, etterfulgt av paneldebatt og en oppsummering av fagseminaret. Med denne rapporten leveres siste del av oppdragets bestilling.

3 Seminarpresentasjoner

I dette kapitlet gjengis de faglige presentasjonene fra seminaret. Disse ble gitt på seminarets første dag og skulle danne et bakteppe for seminaret og illustrere hvilken kunnskap vi i dag har om konsekvenser av å bli utsatt for mobbing, og om oppfølging av dem som har vært utsatt for mobbing. I de påfølgende avsnitt presenteres sentrale funn fra rapportene *Å bli utsatt for mobbing. En kunnskapsoppsummering om konsekvenser og tiltak* (Breivik, Bru, Hancock, Idsøe, Idsøe & Solberg, 2017) og *Å ivareta barn og unge som har blitt utsatt for mobbing* (Tharaldsen, Slåtten, Hancock, Bru & Breivik, 2017), samt presentasjonen *Samarbeid mellom skole og skolehelsetjenesten – til beste for elevenes helse, trivsel og læring?* av Kristine Hartvedt.

Seminaret ble åpnet av Marie Svendsen Næss fra Utdanningsdirektoratet og Janne Oftedal fra Helsedirektoratet. De fokuserte på viktigheten av å styrke oppfølgingen av dem som har vært utsatt for mobbing på bakgrunn av økt kunnskap om hvor alvorlige ettervirkningene av mobbingen kan være. Det ble påpekt at skolen også har et juridisk ansvar i oppfølging etter mobbing. Videre ble det henvist til at skolehelsetjenesten kan være en viktig samarbeidspartner i skolens arbeid med ulike tiltak for denne målgruppen. Det ble understreket at det gode arbeidet med å avdekke og håndtere mobbing skal videreføres, men at arbeidet med oppfølging etter mobbing skal løftes frem i tiden som kommer.

FAGSEMINAR OM OPPFØLGING ETTER MOBBING

• OSLO • 4. DESEMBER 2017 •
• OSLO • 5. DESEMBER 2017 •

VELKOMMEN
VED UTDANNINGS-DIREKTORATET &
HELSE-DIREKTORATET

HVA KAN VI GJØRE
FOR AT BARN SKAL
FÅ **BEDRE OPPFØLGING**
ETTER MOBBING?

HVORDAN KAN
SKOLEN
SKAPE BEDRE
FORHOLD FOR ELEVEN?

- FOREBYGGING
- AVDEKKING
- OPPFØLGING**

MÅL FOR SEMINARET

- VI VIL KOMME *et steg videre* PÅ ARBEIDET OM OPPFØLGING ETTER MOBBING
- SEMINAR-RAPPORT FRA FAGSEMINARET

SAMARBEID
SKOLE & HELSETJENESTEN

MIDLER DELT
UT FOR Å
BEDRE TENESTEN

ALVORLIGE
KONSERVENSER
AV MOBBING
FOR FÅ TILTAK
& KUNNSKAP
OM OPPFØLGING

2 RAPPORTER
OM OPPFØLGING ETTER MOBBING
HAR BLITT PUBLISERT

3.1 Rapporten *Å bli utsatt for mobbing*

Rapporten *Å bli utsatt for mobbing. En kunnskapsoppsummering om konsekvenser og tiltak* (Breivik, Bru, Hancock, Idsøe, Idsøe & Solberg, 2017) er en forskningsbasert kunnskapsoppsummering utarbeidet i samarbeid mellom Nasjonalt senter for læringsmiljø og atferdsforskning, Universitetet i Stavanger (Læringsmiljøsentret) og Regionalt kunnskapssenter for barn og unge (RKBU Vest), Uni Research Helse, på oppdrag fra Helsedirektoratet og Utdanningsdirektoratet. Kunnskapsoversikten gir en grundig gjennomgang av relevant forskning på mulige konsekvenser av det å bli mobbet, både når det gjelder helse, sosial situasjon, læringsresultat og funksjon i skolen. Rapporten gir også en oversikt over relevant forskning på faktorer som beskytter mot eller øker risikoen for skadevirkninger av å ha blitt mobbet samt faktorer som kan øke risikoen for slike skadevirkninger. Avslutningsvis presenteres en oversikt over relevant tiltaksforskning.

Den psykiske helsen til barn og unge som blir mobbet

Mona E. Solberg, RKBU Vest

I sin presentasjon la Solberg frem noen hovedkonklusjoner fra kapittel 3 i rapporten. Kapitlet bygger på metastudier fra perioden 2000–2016 hvor mobbing er målt i oppveksten med fokus på psykiske plager eller vansker i befolkningsbaserte tverrsnitt- og longitudinelle studier av barn og ungdom. Tall fra Folkehelseinstituttet (FHI) viser at ca. 15–20 prosent av alle barn og unge i Norge har psykiske plager eller vansker. Psykiske plager går ut over trivsel, daglige gjøremål, læring og samvær med andre. Når det gjelder psykisk sykdom eller lidelse, anslår FHI at omfanget er ca. 8 prosent av barn og unge mellom 3 og 18 år.

Det å mobbe andre bryter med grunnleggende regler for samspill mellom mennesker og med våre grunnleggende behov for å høre til. Mobbing er aggressiv atferd, og definisjonen av mobbing er nært knyttet til begrepet aggresjon fordi det handler om atferd som har til hensikt å såre eller skade andre. Flesteparten av barn og unge som utsettes for mobbing, er ikke selv aggressive eller mobber sine medelever, men det er viktig å være klar over at det finnes elever som har en dobbeltrolle på skolen ved at de både mobbes og selv mobber andre. Det er liten tvil om at mobbing er et folkehelseproblem. Det omfatter mange barn og unge, og gjennomgangen av forskningen viser at det å bli mobbet har sammenheng med et bredt spekter av helseproblemer hvor konsekvensene for dem som blir mobbet, kan være svært alvorlige. Det finnes en god del oppsummert kunnskap om psykiske konsekvenser av å ha blitt mobbet. Men når det gjelder de sosiale konsekvensene, er det svært lite oppsummert kunnskap.

Etter en gjennomgang av metastudier av sammenhengen mellom det å bli mobbet og psykisk helse synes det særlig grundig dokumentert i litteraturen at barn og unge som blir mobbet, kan få problemer på fire følgende områder:

- emosjonelle problemer som depresjon og angst
- psykosomatiske plager som hodepine, magesmerter og søvnevansker

- problemer med selvtillit/selvfølelse
- selvmordstanker

Det er særlig gjort mange studier av sammenhengen mellom det å bli mobbet og depressive symptomer. En svært viktig systematisk oversikt med data over flere år viser at de som har blitt mobbet, har dobbelt så stor risiko for å få depressive symptomer sammenliknet med barn og unge som ikke er blitt mobbet i oppveksten (Ttofi, Farrington, Losel & Loeber, 2011). Å bli utsatt for mobbing er en selvstendig risikofaktor for utvikling av depresjon senere i livet. Metastudiene skiller ikke mellom selvtillit og selvfølelse. Selvfølelse er å akseptere seg selv som den en er, og å være seg bevisst sin egen verdi. En sunn selvfølelse kjennetegnes av tro på seg selv og sine muligheter både nå og i fremtiden. Studiene viser at barn og unge som blir mobbet, kan få problemer med selvtilliten eller selvfølelsen. Lav selvfølelse kjennetegnes av usikkerhet, selvkritikk og skyldfølelse.

Gjennomgangen av publiserte oversiktsartikler viser at barn som blir mobbet, kan få selvmordstanker. Det er også funnet en sammenheng mellom det å bli mobbet og selvmordsforsøk, men denne sammenhengen baserer seg på færre enkeltstudier enn for selvmordstanker. I tillegg viser studier at barn som er blitt utsatt for aggresjon fra jevnaldrende, har økt risiko for å utføre ikke-suicidal selvskading. Nyere forskning tyder dessuten på at barn som mobbes, kan ha psykotiske symptomer og symptomer på posttraumatisk stress (PTSD). Så langt er det få enkeltstudier som inngår i metastudiene. Forskningen gir også indikasjoner på at barn som utsettes for mobbing, kan utvise aggressiv atferd eller andre former for utagerende problemer. Men det er viktig å merke seg at flesteparten av metastudiene på dette området ikke har skilt ut elever med doble roller som en egen gruppe. Dermed blir gruppen av mobbeutsatte relativt heterogen i disse studiene. Flere enkeltstudier tyder på at barn som både mobber og blir mobbet, kan være særlig utsatt for en uheldig utvikling.

Å bli mobbet har konsekvenser for psykisk helse på kort og lang sikt, og det er mange gode grunner til å følge opp barn som har blitt mobbet. Det anbefales at skolen er bevisst på at mobbing og andre former for aggressiv atferd fra jevnaldrende kan gi alvorlige psykiske helseplager og redusert livskvalitet, og at skolen griper inn så tidlig som mulig ved mistanke om mobbing. Det er også viktig å vite at barn kan reagere svært ulikt på mobbing, og at noen barn kan ha doble roller på skolen – som både mobber og mobbeutsatt. For å unngå at eventuelle psykiske problemer forverres og kan utvikle seg til alvorlige lidelser, bør skolen følge opp mobbeofre etter at mobbingen har opphørt. Barn som har blitt mobbet, bør få støtte og oppfølging slik at selvtilliten og evnen til selvhevdelse kan økes. Det er også helt nødvendig at skolen har tilstrekkelig tilgang til helsepersonell i form av helsesøster, skolelege og skolepsykolog. Elever som er ensomme og har få venner, krever spesiell oppmerksomhet.

Når det gjelder videre forskning, er det viktig at studier som undersøker helsekonsekvenser av å bli mobbet, har data fra flere tidspunkt, og at det blir kontrollert for andre negative livshendelser i oppveksten. Det er også behov for mer forskning på barn og unge med doble roller, da det er indikasjoner på at de utgjør en særlig sårbar gruppe. Det er store kunnskapshull når det gjelder de sosiale konsekvensene av å bli mobbet.

Hva gjør at noen barn som har vært utsatt for mobbing, klarer seg bra, mens andre ikke klarer seg like bra?

Kyrre Breivik, RKBU Vest

Breiviks presentasjon viste til faktorer som reduserer eller øker risikoen for at eksponering for mobbing fører til negative konsekvenser. Det er viktig å lokalisere faktorer som kan forklare at ikke alle barn utvikler like store problemer som følge av å ha blitt utsatt for mobbing. Gjennom systematiske søk i databasene Embase, Medline og Psycinfo fant man 1022 artikler, hvorav 204 var relevante journalartikler. Av disse var 122 relevante med hensyn til genetiske faktorer, mestringsstrategier, evne til selvregulering, attribusjonsstil, deltakelse i ulike aktiviteter, familieforhold, skolemiljø (inklusive relasjon til skolepersonell) og forhold til jevnaldrende. Ytterligere 24 journalartikler ble identifisert gjennom referanse via andre artikler samt Google Scholar-søk. Dette ligger til grunn for de funn Breivik presenterte fra rapporten.

Flere forhold kan synes å beskytte mot eller øke risikoen for senskader som følge av å ha blitt utsatt for mobbing. Følgende forhold kan øke risikoen:

- genetisk sårbarhet
- svak selvregulering av negative følelser og potensielt destruktiv atferd
- å skylde på seg selv for å ha blitt mobbet
- tendens til å gruble

Når det gjelder bruk av mestringsstrategier, finnes det få entydige svar på hvilke som er mest hensiktsmessige for målgruppen, men evnen til positiv reformulering av negative hendelser samt evnen til å tilgi andre synes å beskytte mot risiko for senskader. Andre forhold som kan være beskyttende, er:

- sosial støtte fra foreldrene
- et positivt skolemiljø
- sosial støtte fra lærere

Generelt sett synes sosial støtte fra foreldrene å virke beskyttende mot å utvikle emosjonelle vansker, atferdsproblemer og skolevansker hos barn som har opplevd mobbing og aggresjon fra jevnaldrende. Selv om funnene ikke helt klart indikerer at gode familieforhold er spesielt viktig for dem som har vært utsatt for mobbing, oppsummeres forskningsfunnene dithen at de gir klar støtte for at familien er en viktig beskyttende faktor for alle barn, også barn som har opplevd mobbing. I tråd med dette kan problematiske familieforhold virke som en selvstendig risikofaktor eller en forsterker for negative utfall for gruppen av barn som har opplevd å bli mobbet. Studier har gitt noe mer inkonsistente funn når det gjelder hvorvidt positive skoleforhold og gode forhold til jevnaldrende fører til mindre negative konsekvenser. Tverrsnittstudier viser at et positivt skolemiljø virker beskyttende mot emosjonelle plager, atferdsproblemer og svakere skoleprestasjoner for barn som har blitt eksponert for aggresjon fra jevnaldrende. Longitudinelle studier gir derimot mer sprikende resultat. Resultat fra metaanalyser av både tverrsnitt- og longitudinelle studier tyder på at sosial støtte fra lærere kan ha en positiv virkning på barns psykiske helse. En del studier gir støtte til at dette også gjelder for barn som har opplevd aggresjon fra jevnaldrende / mobbing, men videre forskning må til for å få mer klarhet i de noe sprikende resultatene. Det er stort behov for mer

forskning når det gjelder beskyttende effekt av skolemiljøet og gode relasjoner til skolepersonell. Forskningen bør søke å identifisere hvordan støtte i skolemiljøet best kan utformes, og om det er spesielle grupper av barn som har opplevd mobbing, som kan ha særlig nytte av slik støtte. Når det gjelder opplevd sosial støtte fra jevnaldrende, viser studiene rimelig konsistent at støtten kan virke beskyttende mot emosjonelle plager. Andre forhold som eksempelvis kvalitet i vennskap, antall venner og liknende gir sprikende resultat. Studier som tar hensyn til kjennetegn ved venner eller jevnaldrende, får mer konsistente funn. For eksempel tyder forskning på at det å ha prososiale venner reduserer risikoen for atferdsvansker og svekkede skoleprestasjoner blant dem som hadde vært utsatt for mobbing. Samtidig synes atferdsproblemer hos venner å være en forsterkende eller generell risikofaktor for å utvikle atferdsproblemer og svakere skolekarakterer for dem som har erfart å bli mobbet.

I likhet med mye psykologisk forskning har studiene på dette området gitt noe inkonsistente resultat. De aller fleste studiene er gjort på tverrsnittsdata, som ofte er lite egnet til å belyse kausalitet. Det er nødvendig å forske mer på faktorer som kan beskytte mot eller øke risikoen for å utvikle senskader etter mobbing. Det er særlig behov for studier med store utvalg med et longitudinelt design. På et overordnet nivå gir likevel studiene en viss grad av støtte til at velkjente beskyttelsesfaktorer, eksempelvis støtte fra foreldre; og velkjente risikofaktorer, eksempelvis en tendens til å legge skyld på seg selv; også synes å gjelde for barn som har opplevd mobbing.

Forskning om skolerelaterte konsekvenser og tiltak for dem som har blitt utsatt for mobbing

Edvin Bru, Læringsmiljøsentret, UiS

Presentasjonen til Bru omhandler den delen av rapporten som tar for seg skolerelaterte konsekvenser og tiltak for dem som har blitt utsatt for mobbing. Forskningen på mulige skole- og læringsrelaterte konsekvenser dreier seg i hovedsak om sammenhenger mellom skoleprestasjoner og det å bli utsatt for mobbing. Forskning tyder på at det å bli utsatt for mobbing er relatert til økt fravær fra skolen, redusert opplevd skolefaglig kompetanse og svakere skoleprestasjoner. Funn fra to studier tyder på at de som har vært utsatt for alvorlig mobbing, jevnt over har mer enn ett karakterpoeng svakere karaktergjennomsnitt enn de som ikke har blitt utsatt for mobbing.

På tross av omfattende forskning innen mobbefeltet ble det kun identifisert tolv studier av tiltak for å avhjelpe skadevirkninger blant barn og unge som har vært utsatt for mobbing. Syv av disse var utformet som gruppeintervensjoner for barn og unge som hadde vært utsatt for mobbing. Fire av tiltakene var en-til-en-veiledning eller mentorordning. I tillegg ble det identifisert én vitenskapelig utprøving av en familierettet intervensjon. Til tross for at studiene har varierende forskningsmessig kvalitet, indikerer resultatene at både gruppebaserte, familierettede og individuelle rådgivingstiltak kan redusere angst- og depresjonssymptom, styrke mestringsevne og bedre relasjoner med jevnaldrende og voksne blant barn og unge som har vært utsatt for mobbing. Det er best støtte for tiltak basert på kognitiv atferdsterapi. Det ble ikke funnet studier som har undersøkt effekter av skolemiljøtiltak for elever som har vært utsatt for mobbing. Det er likevel grunn til å anta at et godt strukturert læringsmiljø med klare normer for prososial atferd og gode relasjoner som gir elevene

tilhørighetsfølelse til skolen, er sentralt for elever som har vært utsatt for mobbing. Lærernes oversikt over elevenes sosiale dynamikk og utnyttelse av denne for å tilrettelegge for at elever som har blitt mobbet, blir bedre inkludert i læringsmiljøet, anses som viktig. Miljøtiltak må imidlertid på nåværende tidspunkt utledes av annen relevant forskning.

Ett eksempel på tiltak som er utprøvd, er støttegrupper for dem som har vært utsatt for mobbing (Kvarme, Aabø & Sæteren, 2015). Gruppen besto av 5-6 medelever som støttet én som hadde blitt mobbet. Støttegruppen var samlet ukentlig hos helsesøster eller lærer, og det ble her foreslått hva gruppe medlemmene kunne gjøre for at den mobbede eleven skulle få det bedre. 19 elever i alderen 12–13 år, hvorav 3 hadde vært utsatt for mobbing, var med i studien. Gjennom individuelle intervju og fokusgruppeintervju fortalte de som hadde vært utsatt for mobbing, at de fikk venner og opplevde økt selvtillit og trygghet gjennom støttegruppen. Andre deltakere beskrev usikkerhet rundt rollen sin i støttegruppen. Noen fryktet at de ville miste øvrige vennskap gjennom negative tilbakemeldinger fra sine jevnaldrende fordi de støttet den som hadde vært utsatt for mobbing.

Et annet eksempel på tiltak er grupper for å styrke emosjonell og sosial kompetanse blant barn som har blitt utsatt for mobbing eller er sosialt engstelige (DeRosier & Marcus, 2005). Hver gruppe besto av seks barn som deltok på åtte møter. Alle deltakerne gikk i tredje klasse. Møtene ble holdt i løpet av skoledagen og ble ledet av lærere og rådgiver. I en randomisert kontrollert studie med en tiltaksgruppe (n=187) og en kontrollgruppe (n=194) viste selvrapporing og rapportering fra jevnaldrende færre symptom på sosial angst og depresjon, mindre aggressiv atferd, økt sosial aksept og bedre selvtillit. Ett år etter intervensjonen ble barna som deltok i gruppene, betraktet på en mer positiv måte av jevnaldrende enn barna som deltok i kontrollgruppen.

Den foreliggende oppsummeringen av forskning om oppfølgingstiltak

- viser at det er gjennomført svært få tiltaksstudier når det gjelder oppfølging eller støtte til dem som har blitt utsatt for mobbing
- viser at det mangler forskning om oppfølging i form av tilrettelegginger i lærings- eller skolemiljøet som kan hjelpe dem som er blitt utsatt for mobbing
- tyder på at oppfølging etter mobbing hjelper.

"Å BLI UTSATT FOR MOBBING"

-FUNN FRA RAPPORTEN

VED
MONA SOLBERG
KYRRE BREIVIK
EDVIN BRU

KONSEKVENSER AV Å BLI MOBBET

MOBBING GÅR MOT
DET GRUNNLEGGENDE
SAMSPILL
MELLOM
MENNESKER

KAPITTEL 3: PSYKISK HELSE

KLAR
RISIKO
FOR BARN SOM
BLIK MOBBET

TRENGER MERE
FORSKNING OM BLA
-SOSIALE KONSEKVENSER
- DOBBELTROLLEN

DOBBELT-ROLLE: VÆR KLAR OVER NYA DET MEDFØRER BÅDE Å VÆRE offer OG mobber

HVORDAN KLARER BARNA SEG?

IKKE ALLE KLARER SEG DÅRLIG

VI FANT KUN 12 STUDIER FOR TILTAK MOT MOBBING!

INGEN TILTAK MOT SKOLEMILJØ & LÆREMILJØ

PS: DET ER GOD SJANSE FOR AT STØTTEGRUPPER & ANDRE TILTAK FUNGERER!

OPPFØLGING etter MOBBING er NEGLISJERT OMRÅDE!!!

3.2 Rapporten *Å ivareta barn og unge som har blitt utsatt for mobbing*

På oppdrag fra Utdanningsdirektoratet og Helsedirektoratet ble rapporten *Å ivareta barn og unge som har blitt utsatt for mobbing. Erfaringsbasert kunnskap om utforming og organisering av tiltak* (Tharaldsen, Slåtten, Hancock, Bru & Breivik, 2017) utarbeidet i et samarbeid mellom Nasjonalt senter for læringsmiljø og atferdsforskning ved Universitetet i Stavanger (Læringsmiljøsentret) og Regionalt kunnskapssenter for barn og unge (RKBU Vest) ved Uni Research helse. Formålet med oppdraget var å innhente erfaringer fra sentrale aktører om hvordan barn og unge som har vært utsatt for mobbing, kan følges opp på en god måte, og hvordan tiltak for målgruppen kan utformes og organiseres. I kunnskapsinnhentingene ble det benyttet fokusgruppeintervju bestående av representanter fra skolesektor, helsesektor, jurister, mobbeombud og interesseorganisasjoner. Da det var vanskelig å finne informanter som hadde mye erfaring med systematisk oppfølging av dem som har vært utsatt for mobbing, ble intervjuene gjennomført med personer som har noe erfaring med oppfølgingsarbeid eller annen tilsvarende kompetanse.

Rapportens del 1

Hilde Slåtten, RKBU Vest²

I rapportens første del var hovedfokus på konkrete erfaringer med oppfølging av barn og unge som har blitt utsatt for mobbing. Et sentralt funn var at målgruppen ikke får nødvendig oppfølging. Det ble videre identifisert fire grupper barn som ikke får den oppfølgingen de trenger:

- barn som ikke forteller om mobbingen til voksne i skolen
- barn som ikke blir trodd når de rapporterer om mobbingen til voksne
- barn som ikke får hjelp til å stanse mobbingen
- barn som ikke får hjelp til å håndtere ettervirkningen av mobbingen

Et annet viktig funn var at skolen ikke følger opp lenge nok. Det ble identifisert fem hovedårsaker til dette: at saken avsluttes som følge av at mobbingen har opphørt, at skolen ikke vet at den plikter å følge opp til eleven har det bra; at skolen ikke har oppfattet at eleven trenger videre oppfølging; at skolen ikke vet hvordan den skal hjelpe eleven, samtidig som eleven ikke tilfredsstillere kravene for videre oppfølging i helsetjenestene; at eleven ikke lenger ønsker å ha noe med saken å gjøre; at saken avsluttes fordi eleven skifter skole og oppfølgingen ikke blir videreført.

Videre ble det påpekt noen utfordringer når det gjelder oppfølgingsarbeidet. Disse besto i

- manglende kunnskap og kompetanse om hvordan man kan følge opp barn og unge som har blitt mobbet
- at skolen ikke vet nok om konsekvensene av mobbingen

---

² Hilde Slåtten ved RKBU Vest, som skulle bidra i presentasjonen av rapporten, var dessverre forhindret fra å komme på fagseminaret. Etter avtale ble derfor Slåtten's presentasjon gjennomført av Kjersti B. Tharaldsen.

- at helsesøster ikke blir koblet inn i skolens oppfølging

Når det gjelder det sistnevnte, ble det hevdet at helsesøstre og psykologer i skolehelsetjenesten sjelden blir invitert til samarbeid med skolen når mobbing blir avdekket, og sjelden blir invitert til å vurdere helserisikoen for dem som har blitt utsatt for mobbing, og at det er utfordrende at helsesøstre ikke er ansatt i skolen og derfor er prisgitt en invitasjon om samarbeid fra rektor for å kunne bistå.

Gode erfaringer ble også trukket frem, blant annet med hensyn til

- arbeid med å resosialisere den som har vært utsatt for mobbing
- helsetiltak som eksempelvis kognitiv atferdsterapi og mestringsgrupper
- godt samarbeid med foreldre, da det gir raskere normalisering i sakene som ikke er de alvorligste
- at én person følger opp den det gjelder, og har ansvar for å holde tråden i arbeidet
- at det finnes beredskapsteam, ressursgrupper og/eller sosialpedagogiske team mot mobbing som støtter arbeidet

Rapportens del 2

Kjersti B. Tharaldsen, Læringsmiljøsenteret, UiS

Rapportens andre del fokuserte i større grad på hvordan deltakerne på bakgrunn av sine erfaringer mente at tiltak for barn og unge som har vært utsatt for mobbing, kan utformes og organiseres. Viktige forutsetninger for et godt oppfølgingsarbeid er

- økt kompetanse hos lærere og foreldre i oppfølging etter mobbing
- holdningsendring på skolene for bedre å ta eleven og dennes familie på alvor
- bedre samarbeid om og felles forståelse av hva oppfølgingen kan bestå i

Behov for kompetanseheving blant ansatte på skolen og foreldre dreide seg særlig om hva slags senskader de som har vært utsatt for mobbing kan utvikle, hvor alvorlige disse kan være samt tiltak som er hensiktsmessige for målgruppen. Behov for holdningsendring som ble påpekt var viktigheten av å ta barnet eller den unges opplevelse på alvor og å endre fra null mobbing til grundig behandling av mobbesaker som målsetting. Samarbeid og felles forståelse ble også sett på som en viktig forutsetning, da man med en strategi og et system for oppfølgingsarbeidet unngår arbeid basert på tilfeldigheter. Skolen ble trukket frem som sentral arena for arbeidet, og retningslinjer for samarbeid mellom ulike involverte instanser ble ansett som gunstig.

Når det gjaldt utforming av tiltak, ble det påpekt at

- arbeidet må være systematisk, og at tiltak må dokumenteres og evalueres
- individuell oppfølging er nødvendig
- det må arbeides med sosial inkludering i klassemiljøet
- familietiltak må iverksettes
- det bør etableres (fylkes)kommunale støttesystem for skolene og støttesystem i spesialisthelsetjenesten

Oppfølgingsarbeidet bør være systematisk og tilpasset individets behov. Da tillit er grunnleggende i arbeidet, ble det påpekt at en voksen som barnet eller den unge har tillit til, burde følge sak og person. Det er videre viktig å avdekke hvilke behov som foreligger i den enkelte sak, da disse kan variere med person og situasjon. Å begynne oppfølgingsarbeidet tidlig ble ansett som avgjørende for å hindre eller redusere utvikling av senskader etter mobbing. Samtidig bør arbeidet pågå til barnet selv sier at han eller hun har det bra i sitt skolemiljø. Å jobbe helhetlig med et inkluderende klasse- og skolemiljø er også sentralt. Dette krever etablering av rutiner for god samhandling mellom involverte aktører på skolen. Å ha familierettede tiltak med fokus på god dialog og veiledning i hvordan familien kan bistå i arbeidet, ble også ansett som vesentlig. Utover familie og skole ble det foreslått støttesystem på kommunalt/fylkeskommunalt nivå samt i spesialisthelsetjenesten. Etablering av beredskapsteam på disse nivåene som kan tilby veiledning, kompetanseheving og eventuelt behandling, ble ansett som nyttig.

"Å IVARETA DE SOM ER BLITT UTSATT FOR MOBBING"

-FUNN FRA RAPPORTEN

RKBV VEST & LÆRINGSMILJØSENTERET

ERFARINGSBASERT

FOKUSGRUPPER HAR DELT SINE TANKER & ERFARINGER

MOBBEDE BARN FAR IKKE OPPFØLGINGEN DE TRENGER
-SKOLE VET IKKE SITT ANSVAR
-NOEN VIL BLI FERDIG MED SAKEN

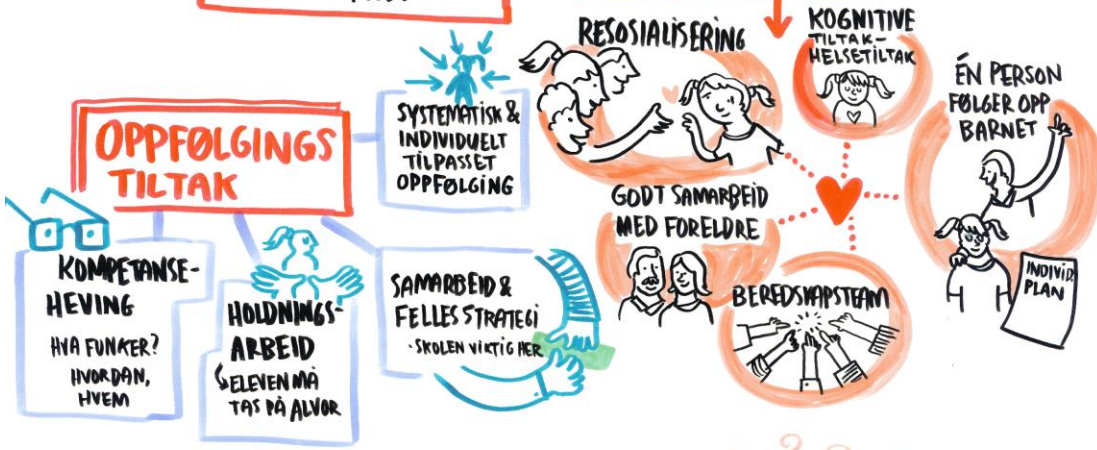

KOMMER INN TIL HELSETJENESTE FOR ANDRE GRUNNER

GENERELT: MANGLENDE KUNNSKAP & KOMPETANSE OM OPPFØLGING ETTER MOBBING

- HVA SKAL SKOLEN GJØRE?
- HELSESTØTTE BLIR IKKE KOBLT INN I SKOLENS OPPFØLGING

HVA fungerer?

OPPFØLGING FORTSETTER *lengre* ETTER AT MOBBINGEN ER SLUTT...

3.3 Refleksjoner rundt samarbeid mellom skole og skolehelsetjenesten

Kristine Hartvedt, seniorrådgiver, Helsedirektoratet

I sitt innlegg reflekterte Hartvedt over hvordan et samarbeid mellom skolen og skolehelsetjenesten best kan utformes for å fremme elevenes helse, trivsel og læring. Skolen er det stedet barn og unge tilbringer mest tid i hverdagslivet sitt. Hartvedt hevdet at det ikke er tvil om at skolen, og ikke minst lærerne, er det som er viktigst for elevene og deres trivsel. Samtidig kan skolen være en arena hvor elever kan utvikle helseproblemer. Skolehelsetjenesten kan derfor være en viktig støttespiller for skolen, lærerne og elevene når det gjelder elevenes helse, trivsel og læring. Kunnskapsgrunnlaget i dag tilsier at det er lite samarbeid på systemnivå. Det er få faste møtepunkt mellom skole og skolehelsetjeneste, men det er ønske om flere slike møtepunkt. Skolens inkludering av skolehelsetjenesten og sistnevntes tilgjengelighet påvirker samarbeidet. Vi vet også at skolehelsetjenesten fungerer best for elevene dersom den er lokalisert på skolen.

Gjennom opplæringsloven kapittel 9A og forskrift om kommunens helsefremmende og forebyggende arbeid i helsestasjons- og skolehelsetjenesten § 2-3 fremmes elevs rett til et godt fysisk og psykososialt miljø. For å sikre dette kan skolehelsetjenesten tilby bistand og undervisning i den utstrekning skolen ønsker det. Et systematisk samarbeid mellom skolen og skolehelsetjenesten vil fordre tverrfaglig samarbeid. Når det gjelder mobbing, er felles normer og regler fra de ulike aktørene i arbeidet et viktig moment. I den nasjonale faglige retningslinjen for skolehelsetjenesten av 2017 vektlegges et slikt systemrettet samarbeid med skolen for å ivareta elevenes skolemiljø. Skolehelsetjenesten kan i et slikt samarbeid for eksempel ha ansvar for

- å delta i skolens arbeid med å planlegge tiltak på universelt, gruppe- og individnivå
- å gjennomføre helsesamtale på 1. og 8. trinn
- å bidra med helseinformasjon på skolens foreldremøter
- å bidra i skolens undervisning om seksuell helse
- å være oppmerksom på mulige bakenforliggende årsaker ved alle henvendelser fra barn og unge
- å tilby alle ungdomsskoleelever å besøke helsestasjon for ungdom

For å få til et godt samarbeid er det nødvendig at det holdes regelmessige møter mellom skolens ledelse, det pedagogiske personalet og skolehelsetjenesten. Dette for å sørge for felles planer og verdigrunnlag, felles forståelse av begrep og avklaring av roller samt kjennskap til hverandres regelverk. Skolehelsetjenesten bør delta på skolens planleggingsdager, i skolens ressursteam, under elevrådsmøter og foreldremøter og på liknende arenaer. Det som kan fremme samarbeid, er en positiv innstilling fra rektor til tverrfaglig samarbeid, en synlig skolehelsetjeneste, eksempelvis gjennom deltakelse i skolens aktiviteter, gjentatt initiativ til samarbeid, geografisk nærhet og tverrfaglig fokus i møtene. Det som kan hemme et samarbeid, er at skole og skolehelsetjeneste er to ulike organisasjoner med ulik forpliktelse i lovverk og ulikt syn på samarbeid, geografisk avstand og manglende tilgjengelighet og tilstedeværelse. Samarbeidet kan da bli veldig tilfeldig mellom skolene.

På oppdrag fra Helse- og omsorgsdepartementet ble mulige løsninger for og virkninger av en bindende minimumsnorm i skolehelsetjenesten utredet. Som følge av dette anbefales ikke en bindende bemanningsnorm, men heller en anbefalt bemanningsnorm i egen veileder. Dette fordi en juridisk bindende norm vil være for inngripende overfor kommunalt selvstyre og begrense mulighetene for å tilpasse bemanningen i tjenesten etter lokale behov. Andre virkemidler ble også anbefalt som avgjørende for å sikre god kvalitet, deriblant Kommunalt bruker- og pasientregister (KPR).

4 Workshop: Roller og ansvar på tvers av funksjoner

For å innhente praksisfeltets tanker og erfaringer rundt oppfølgingsarbeid og åpne for dialog og kunnskapsutveksling ble det gjennomført workshop siste del av seminarets første dag. Tittelen på workshopen var *Roller og ansvar på tvers av funksjoner – hvordan kan oppfølgingsarbeidet organiseres, og hva skal arbeidet inneholde?* Arbeidet i workshopen ble først fordelt i tre workshopsaler. Hver sal hadde et eget tema å jobbe ut fra. Arbeidet pågikk i grupper på inntil 10 deltakere. En oppsummering av de respektive gruppernes synspunkt på workshopenes tema presenteres under.

4.1 Workshop 1: Læringsmiljø og foreldrekontakt

I workshop 1 med temaet «Læringsmiljø og foreldrekontakt» jobbet salen med følgende problemstilling: Hvordan kan man sikre at skolen har et perspektiv på mobbing i arbeidet med et godt psykososialt læringsmiljø, og hvem bør ha ansvaret for dette? Refleksjonene omhandlet økt kunnskap om mobbing, rutiner og verktøy for resosialisering av dem som har vært mobbet, og oppfølging av dem som utsetter andre for mobbing.³

Gruppe 1

Skolene trenger økt forskningsbasert kunnskap om mobbing. Temaet mobbing må inn i lærerutdanningene, og alle lærerne ved skolene må gis en felles kompetanseheving. Videre må alle som jobber i skolen, tenke felles ansvar rundt alle elevene. Det betyr at skolene må ha gode rutiner og system både når det gjelder forebygging, avdekking og oppfølging etter mobbing. Slike rutiner kan bestå av støttefunksjoner for nyutdannede, rutiner for tverrfaglig samarbeid, rutiner for teamsamarbeid innad på skolene og rutiner for arbeid med elevundersøkelser og kartlegging. Vi må også ha gode rutiner for overganger og sikre at informasjonen forstås av den som mottar den. Det er viktig å skape trygghet for den som har vært utsatt for mobbing, og dennes familie. Dette kan gjøres gjennom å ha en tillitsperson eller mentor ved skolen og gjennom arbeid med relasjonsbygging og inkludering. Dette handler om å være tett på eleven, bygge opp eleven igjen gjennom faglige og sosiale mestringsopplevelser og å «designer øyeblikk for mestring».

Gruppe 3

Kompetansen om mobbing må økes i skolene, både for den enkelte lærer og for skolen som system. Man bør utforme et godt materiell i samarbeid med barna og de unge som har vært utsatt for mobbing, og med deres foreldre. For å øke foreldrenes kompetanse bør mobbing kontinuerlig være tema på foreldremøter. Slik kan foreldrene brukes som en samarbeidspartner og ressurs. Skolen bør ha en person som arbeider direkte med eleven som har vært utsatt for mobbing. Dette bør ikke være elevens kontaktlærer, men kan være en annen lærer eller fagperson med god kompetanse på

³ På grunn av manglende skriftlig materiale fra Gruppe 2, er kun Gruppe 1, 3, 4 og 5 presentert her.

mobbing. I tillegg bør en annen voksen følge opp den som har utøvd mobbingen. Det kan opprettes en «ressurspool» utenfor skolen som kommer inn i skolene og arbeider med mobbesaker. Det bør etableres nettverk for elever som har vært utsatt for mobbing, slik at de kan møte andre i samme situasjon. Skolens ledelse har det overordnede ansvaret for at mobbing håndteres på en god måte.

Gruppe 4

Skolene må ha gode planverk og rutiner for mobbing, inklusive oppfølging, med tydelig ansvarsfordeling. Skolen må jobbe systematisk innad, men også i alle overganger. Det er behov for en kompetansepakke for å øke kompetansen i skolene, PPT og skolehelsetjenesten. Kompetansen må finnes på hver skole i tillegg til andre støttesystem. Man bør også se på lærerutdanningene og på hvilke forventninger man har til lærere generelt i Norge. Videre bør de kunnskapsbaserte tiltakene som iverksettes, være tiltak vi har tro på. Vi må hente kunnskap fra praksisfeltet i samarbeid med forskere. Skolen kan ikke arbeide med dette alene. Det bør derfor bygges opp ulike hjelpeinstanser både internt og eksternt. Dette kan være psykososial ressursgruppe med bl.a. kontaktlærere, rådgiver og lærere, et «mobbevesen» (à la brannvesenet) som bistår med veiledning, tilsyn og forebyggende arbeid, familieråd, elevråd eller trivselsledere. Skolene må også samarbeide godt med foreldrene. Dette innebærer god informasjon og kunnskap ut til foreldrene.

Gruppe 5

Roller og ansvar på kommunenivå og mellom skole og helsetjeneste må være tydelig og avklart. Her må det være sentrale føringer. Videre må skolene ha gode rutiner og god kompetanse innen mobbing. Skolens kompetanse bør kartlegges for å ivareta behovene både til den som har blitt mobbet, og omgivelsene (familie, klassen). Kompetansen kan økes ved bruk av konkrete verktøy og nettressurser og gjennom fellesmøter med skolehelsetjenesten, PPT og andre aktører. Det kan utarbeides en «kompetansebank» på skolen som hjelper lærerne og teamet i hvordan man kan arbeide med tematikken. For å sikre resosialisering av elever som har vært utsatt for mobbing, må det jobbes med normer og kultur i klassen. Dette fordrer god klasseledelse og godt samarbeid i teamene og blant ansatte ved skolen. Alle har et ansvar for fellesskapet, og det bør være en skolekultur som samarbeider om tematikken. Ledelsen har et særskilt ansvar i dette arbeidet. Lærerne skal ha støtte i ledelsen gjennom gode rutiner som er utarbeidet i fellesskap.

De 10 viktigste punktene fra workshop 1:

1. Mobbing må være tema i lærer- og helsefagutdanningene.
2. Kunnskapen på skolene må økes gjennom samarbeid med forskningsfeltet.
3. Eksterne hjelpere må jobbe inn mot skolene.
4. Gode tverrfaglige samarbeidsrutiner er nødvendig.
5. Den som har vært utsatt for mobbing, må følges opp av en tillitsperson.
6. Arbeidet må ha god forankring i ledelsen.
7. Foreldre må benyttes som en ressurs.
8. Det må være god kommunikasjon i alle ledd gjennom gode kommunikasjonsferdigheter.
9. Tiltak må være «skreddersydd» til hver enkelt som får oppfølging.
10. Flexibilitet i organisasjonen er nødvendig.

4.2 Workshop 2: Skolens interne organisering og foreldresamarbeid

I workshop 2 med temaet «Skolens interne organisering av oppfølgingsarbeidet og samarbeid med foreldrene til den som har vært utsatt for mobbing» jobbet salen med følgende problemstilling: *Hvilke organisatoriske tiltak kan gjøres i skolen for å sikre best mulig oppfølging av dem som har vært utsatt for mobbing, og hvem bør ha ansvar for dette?* Refleksjonene omhandlet spørsmål om organisering, samordning og samarbeid av oppfølgingsarbeid på skolen, samarbeid med og kompetanseheving for foresatte samt prosedyrer for eventuell videre henvisning.

Gruppe 1

Ledelsen er ansvarlig for oppfølgingsarbeidet og samordningen av dette. På skolen bør det være en tverrfaglig ressursgruppe med god henvisningskompetanse. Gruppen bør ha ansvar for skolens nødvendige kompetanse, samarbeidsmøter, veiledning av personalet og oppfølging av kontaktlærer i saker. Overganger trekkes frem som kritisk i et oppfølgingsarbeid. God informasjons- og dokumentasjonsflyt er avgjørende for at saker skal kunne følges opp fra én skole til en annen. Foreldre må tas med i arbeidet fra starten, gjerne gjennom oppstarts- og evalueringsmøter. I en aktivitets- eller handlingsplan må oppfølgingsarbeidet beskrives. Helsepersonell kan sørge for at foreldre får tilstrekkelig kompetanse om faren for senskader og utfordringer tilknyttet mobbing.

Gruppe 2

Det bør etableres et nasjonalt system og en tiltaksplan for oppfølging med tilhørende veileder. Dette bør lovfestes. Skoleeier og rektor må ta ansvar for at den lovpålagte oppfølgingen og samarbeidet gjennomføres. Skoleeieren bør etablere innsatsteam som er ansvarlig for kompetanseløft i skolene. Etterutdanning og kompetanseheving innen oppfølging er nødvendig. Lærende nettverk kan drive kompetanseheving. Rektor har ansvar for organisering av arbeidet og må kjenne skolens saker godt. Hver skole bør ha et ressursteam hvor SFO og helsesøster er representert. Teamet skal gi støtte i prosessen i enkeltsaker, men også bidra med kompetanseheving på mobbing, krenkelser, lovverk, metodikk og verktøy. Det er viktig å ha samtykke fra foresatte når man kobler på andre instanser, og å møte foresatte og elever med respekt. En tillitsperson skal følge saken.

Gruppe 3

På kommunalt plan bør det etableres mobbeteam. Teamet kan fungere som en utrykningstjeneste og kobles på skolehelsetjenesten. Samarbeidet mellom skolen og hjelpetjenestene må forskriftsfestes. Rektor har ansvar for at oppfølgingen organiseres og utføres på den enkelte skole. Utføringen kan delegeres og en beredskapsplan fortelle hva som skal gjøres av hvem. Skolen bør ha et tverrfaglig psykososialt team hvor PPT, sosiallærer og helsesøster er representert, samt et trivselslederprogram der sosial inkludering står sentralt. Skolen må ha et system for å sikre samarbeid med foreldre. På foreldremøter bør det gis kompetanseheving og nødvendig informasjon i enkeltsaker. Skoler bør bruke foreldreressurser i oppfølgingsarbeidet. Det bør finnes en mentorordning hvor mentor følger opp elev, foreldre og skolens arbeid. En ekstern instans bør kvalitetssikre skolens arbeid.

Gruppe 4

Skoleeieren må sørge for at alle ansatte som jobber med barn og unge, har nødvendig kompetanse på området mobbing, krenkelser, inkludering og oppfølging. Også foreldre og elever må ha kompetanse på mobbingens psykologi og effekt, ettervirkning og forebygging. PPT må styrkes og brukes mer i arbeidet med mobbing og krenkelser. Tverrfaglig samarbeid må settes inn i et årshjul. Det må utvikles handlingsplaner fra kommunalt hold. Planene må vise ansvarsforhold og roller. Rektor har hovedansvar, juridisk og faglig, men kan delegere oppgaver og roller. Kommunen må kunne bistå skolene med ekstern bistand dersom det oppstår utfordringer i saker, for eksempel gjennom innsatsteam, familiesenter eller mobbeombud. Foreldre må oppleve å bli tatt på alvor fra første stund. Er relasjonen konfliktfylt, bør det vurderes ekstern bistand. Et varslingsssystem bør bidra til kvalitetssikring av skolens arbeid.

Gruppe 5

Skoleeieren må sette standarden gjennom etablering av prosedyrer tilknyttet oppfølgingsarbeid. Arbeidet må være systematisk gjennom etablering av rutiner for oppfølging. Rektor må etablere disse rutinene og sørge for kunnskap på området. Den ansatte må handle. Det bør finnes ressursgrupper på alle skoler som sikrer godt samarbeid i overganger og godt samarbeid med helsetjenesten. Gruppen kan også bidra til utvikling av relevant kompetanse om oppfølging for både foreldre og ansatte. Dette kan bidra til utvikling av holdninger og kultur. På skolene må det utvikles en kultur for å ta ansvar, gjerne med «gulrøtter» for god oppfølging. I oppfølgingsarbeidet er det viktig å identifisere en trygg person som kan følge opp eleven og foreldrene. Det er avgjørende å sikre god involvering av foreldre.

De 10 viktigste punktene fra workshop 2:

1. Skoleeieren må sette standarden ved etablering av prosedyrer og koordinere tjenester.
2. Rektor må etablere rutiner på skolen ved å organisere og lede team eller ressursgrupper.
3. Aktivitetsplanen (§ 9A) må inkludere systematisk oppfølging til eleven har det trygt og godt.
4. Det må etableres tydelige rutiner i kommunen for oppfølging.
5. Kompetanse og systematikk i arbeidet med resosialisering, mentorordning, og støttegrupper må utvikles over tid.
6. En trygg person må identifiseres for å følge opp både individ og gruppe (elever og foreldre).
7. Foreldre og elever må involveres og trygges gjennom å informeres om rutiner for arbeidet.
8. Gode overganger for elevene fra barnehage til skole må følges av intern dokumentasjon.
9. Ansatte og foresatte må få kompetanse i juss, pedagogiske grep og henvisningsprosedyrer og la barnet bli hørt.
10. Det bør etableres insentiv for å ta ansvar og følge opp gjennom å etterspørre godt arbeid etterfulgt av «gulrøtter».

4.3 Workshop 3: Samordning av oppfølging i alvorlige saker

I workshop 3 med temaet «Samordning av oppfølging ved alvorlige skadevirkninger eller særlig krevende mobbesaker» jobbet salen med følgende problemstilling: *Hvordan utforme et godt*

oppfølgingssystem ved alvorlige skadevirkninger eller mobbesaker som er blitt for krevende for skolene alene? Refleksjonene omhandlet ansvarsfordeling, samarbeid mellom helse og skole, kontinuitet i oppfølgingsarbeidet, dialog med familien, kompetanse og juridisk bistand ved alvorlige skadevirkninger etter mobbing.

Gruppe 1:

Initiativ til arbeidet må tas ovenfra (Helsedirektoratet og Utdanningsdirektoratet). Ansvarsforankring på kommunalt nivå må forplikte instansene, og informasjonsflyt mellom tjenestene må sikres. Små kommuner kan jobbe interkommunalt. Store kommuner må være tettere på. Skoleeier må tydeliggjøre stegene. Rektor må følge direkte opp og delegerer oppgaver. Individuell plan (IP) bør utarbeides for å sikre kontinuitet. IP kan være helsesøsters ansvar. Rektor eller kontaktlærer kontakter familien tidlig, beklager mobbingen, etablerer tillit og opprettholder tett dialog og samarbeid gjennom faste møtepunkt. Det som skjer, må avklares med eleven. Det må være et støttesystem og en person med koordinerende ansvar. Team med felles forståelse må etableres på skolen. Teamet ledes av rektor med rådgiver, PPT og helsesøster representert. Små skoler kan samarbeide. Kompetansen på traumer må heves. En kommuneadvokat kan sikre juridiske rettigheter.

Gruppe 2:

Det mangler et ledd mellom kommune og ressurser. Det trengs profesjonsutvikling med krav til samarbeid for barnets beste. Økt støtte fra PPT er ønskelig, særlig i saker der fylkesmannen skal fremme tiltak. Rektor har ansvaret på den enkelte skole. Det trengs kompetanse på krevende saker. Det må lages en systematisk plan på alle nivå. Risikofaktorer må kartlegges, barnet og familiens subjektive opplevelse må anerkjennes, og kommunikasjonsferdigheter, informasjonsflyt og forutsigbarhet i prosessen er nødvendig. Tverrfaglig samarbeid kan være med PPT eller kommunepsykolog som bistår med et blikk utenfra. Skolen må løse saken på lavest mulig nivå. Alvorlige opplevelser tas på skolen, men alvorlige problemer krever spisskompetanse. Tiltak innen sosial kompetanse, mestring og tilhørighet må prioriteres. Tidlig innsats er nødvendig fra barnehagen av. Taushetsplikt og manglende kompetanse hos nyutdannede helsesøstre er en utfordring. Nettbaserte tiltak for skolefremgang ved skolevegring kan være nyttig.

Gruppe 3:

Retningslinjer for støttesystem og ansvar på kommunalt nivå må etableres. Skoleeier avgjør hvordan ansvaret håndteres. Et system må implementeres i hver skole. Fylkeskommunen har ansvar for å lære opp skolene. En enkel verktøykasse med klare retnings- og ansvarslinjer for oppfølging må utarbeides. Skolepersonell må ha bedre kompetanse på ansvarsfordeling i arbeidet. Tett samarbeid mellom skolen og skolehelsetjenesten må til for å sikre tilgjengelighet for eleven og familien. Kontinuitet ivaretas gjennom langsiktige planer med fokus på både miljøet og eleven og på å sikre gode overgangsordninger. En tverrfaglig sammensatt gruppe med støtte fra barnevern, PPT, BUP, helsesøster og kommunepsykolog må etableres. Det trengs en lovendring som pålegger støttesystem i skolen. Fylkesmannen må tettere på ved å lytte til eleven, slik at eleven kan medvirke i egen situasjon. Tillit hos familien er en ressurs.

Gruppe 4:

Det kreves endring av hele skolesystemet og en lovendring for å tydeliggjøre ansvaret og plikten for oppfølging. Fylkesmannen kan være tettere på eleven. Rektor og lærer må lytte til eleven og ta den subjektive opplevelsen på alvor. Skolen trenger økt kompetanse på konsekvenser av mobbing, noe som bør være et gjennomgående tema i skoleåret for elevene. Større ressurser må bevilges og tid avsettes. Spesialhelsetjenesten må kobles på tidlig. En person med et koordinerende ansvar kan lede oppfølgingsarbeidet på skole- og/eller kommunenivå. Miljøarbeidere på skolen som kun jobber med mobbing, er nyttig. Det må observeres og snakkes med elevene i klassene som lavterskeltiltak. Psykologtjeneste på lik linje med helsesøster må inn i skolen. Familien og eleven kan trenge en person uten tilknytning til skolen i møte med hjelpeapparatet. Krevende saker er belastende for familien.

Gruppe 5:

Det trengs økte ressurser til arbeidet. Det kan lages en «kompetansebank» med forskningslitteratur, tiltak på krisepedagogikk og anbefalte tiltak som kan hentes ut fra filer på nett som en kan søke til i vanskelige saker. Et helhetlig system for avdekking, stopping og oppfølging er nødvendig. Det må etableres mest mulig like og universelle retningslinjer for systemet. Skoleeieren kan være ansvarlig for beredskapsteam på kommunalt nivå og rektor for et kompetent innsatsteam med en uavhengig rolle på skolenivå. Teamene må ha definert ansvar. Skolene bør være mest mulig selvhjulpne, men trenger blant annet henvisningskompetanse. Dialog og tillit til foresatte er nødvendig i prosessen. En ressursperson eleven har tillit til, må følge opp tett og fungere som kontaktperson mellom skole og hjem samt andre instanser. Det må være tydelig hvem foresatte kan søke hjelp hos, og disse må være lett tilgjengelige. Det må etableres et lavterskeltilbud med psykolog. Klasse- og skolemiljø må kartlegges for best mulig resosialisering av eleven.

De 10 viktigste punktene fra workshop 3:

1. Det må utvikles en individuell plan for den enkelte elev.
2. Beredskapsteam eller innsatsteam må etableres på skole- og kommunenivå.
3. Ansvarsfordelingen mellom skoleeier og rektor må tydeliggjøres.
4. Det må legges sentrale føringer for arbeidet for å sikre best mulig kvalitet.
5. Det er nødvendig med økte økonomiske bevilgninger til arbeidet.
6. Oppfølgingsplikten må inn i lovverket.
7. Flere yrkesgrupper må være tettere på barn og unge.
8. Eleven og familien må involveres tidlig. Dialogen må være respektfull, og deres opplevelser må anerkjennes.
9. Tidlig innsats oppnås gjennom å jobbe med å avdekke behov fra barnehage via skole til læretid og videregående skole.
10. Spesialhelsetjenesten (BUP) må være samarbeidspartner ved behov for ekstra hjelp.

OPPSUMMERING av WORKSHOP

ROLLER & ANSVAR PÅ TVERS AV FUNKSJONER + ORGANISERING & INNHOLD

HVOR BEGYNNER VI?
 MED EN BEKJENTENDE LÅFER & SKOLEN
 DE BEKJENTE DEN MOBDETE FAMILIE
 "DEN BEKJENTE METEN FOR ETTER KRISTEN ER forebygging"
 BEGYNN ENKELT!

5 Eksempler på oppfølgingsarbeid i praksis

En sentral del av seminaret var å innhente praksiseksempler fra kommuner med gode erfaringer fra oppfølging av dem som har vært utsatt for mobbing. Gjennom Læringsmiljøsenderets nettverk kom vi i kontakt med én barneskole, én ungdomsskole, én videregående skole samt én kommune som jobbet inn mot skoler i slike og tilsvarende saker. Alle fikk en formell invitasjon til å delta i fagseminaret. Deltakerne ble intervjuet på forhånd og fikk presentere sitt arbeid under seminaret, og erfaringene deres ble delt i denne rapporten. Nedenfor er en kortfattet presentasjon av hvert av praksiseksemplene, basert på kunnskapsinnhentingene i forkant av fagseminaret og de respektive presentasjonene fra seminar dagene.

5.1 Systematisk miljøarbeid ved Thor Heyerdahl videregående skole

Thor Heyerdahl videregående skole (THVS) ligger i Larvik kommune. Skolen er en av landet største med ca. 1600 elever. THVS er opptatt av psykisk helse og det psykososiale miljøet. Skolen samarbeider med blant annet elevtjenesten, oppfølgingstjenesten, Barne- og ungdomspsykiatrisk avdeling (BUPA) og fastleger. Elevtjenesten er ute i miljøet som synlige trygghetspunkt for elevene og har lav terskel for kontakt. Oppfølgingstjenesten følger opp elever som er står i fare for å falle ut av skolesystemet.

Skolen organiserer seg mer rundt elevgrupper enn rundt fag. Målet er rett lærer til rett elev basert på elevenes behov. Før skolestart møtes alle lærere som arbeider med en elevgruppe, i et *utvidet klasselærerråd* hvor mulig utfordringer i elevgruppen avdekkes. Disse behovene søkes imøtekommet ved hjelp av *komplementære kompetanser* representert ved lærere og elevtjenesten. Elevtjenesten består av en miljøterapeut, rådgivere, miljøarbeidere, helsesøstre og PPT. En kommunepsykolog er til stede én dag per uke. Det arbeides aktivt med klassemiljøet og elevens trivsel gjennom informasjonsflyt i overgangen fra ungdomsskole til videregående, oppstartsamtaler med helsesøster og kontaktlærer og tidlig kontakt med hjemmet. Kontaktlærer henviser elever til elevtjenesten ved behov.

Elevtjenesten møtes ukentlig. I overgangen fra ungdomsskole til videregående møter tjenesten rådgiverne i ungdomsskolene for informasjonsutveksling om utsatte elever. Kunnskapen formidles til kontaktlærerne, og klassene settes sammen basert på informasjonen. Elevtjenesten kartlegger den enkelte elevs behov gjennom samtaler og kobler på andre hjelpeinstanser i komplekse saker. Elevene kan følges fysisk videre i systemet ved behov, eksempelvis til fastlege eller klinikk psykisk helsevern.

THVS avdekker behov for oppfølging og tiltak etter mobbing gjennom å:

- tilegne seg kunnskap om elevene før de begynner på skolen

- sørge for jevnlig samtaler mellom lærer og elevtjeneste
- ha en synlig elevtjeneste som er tett på i de uformelle settingene, eksempelvis i kantinen
- se etter psykosomatiske symptomer som mye hodepine og vondt i magen
- følge ekstra med på elever som strever faglig og er inaktive i timene
- å observere det sosiale samspillet på tur ved skolestart

Tiltak for dem som har blitt utsatt for mobbing, kan være

- oppfølgingsamtaler med elevtjenesten bestående av kartlegging med fokus på symptom i lys av historikk, etterfulgt av videre oppfølging og/eller henvisning ved behov
- tilbud om samtale hos elevtjenesten dersom en elev ikke møter til gymskole
- tilbud om klær og sko for utlån ved behov i gymskolene
- tilpasset undervisningsopplegg dersom det handler om skolevegring, muliggjort gjennom fleksibilitet i videregående opplæring
- å sørge for rett lærer eller assistent til rett elev dersom det er en sårbar elev
- å ha respekt for den subjektive opplevelsen
- at lærere bestemmer gruppesammensetning i klassen dersom det er utfordringer i klassen
- å være bevisst på elevdemokrati i klassens time og å snakke med elevene om hvordan de har det, og om deres behov
- en samlokalisert «rigg» bestående av en robust elevtjeneste, PPT og helsestasjon som gir gode rammebetingelser

Av utfordringer i oppfølgingsarbeidet nevnes vanskeligheter med å fange opp alle elevene, taushetsplikten og elever som ikke ønsker at lærer får innsikt i hjemmesituasjonen.

THOR HEYERDAL VGS., LARVIK KOMMUNE KLASSELEDERRÅD FOR KONTAKTLÆRERE & SYSTEMATISK MILJØARBEID

5.2 Arbeid i skolebasert ressursgruppe ved Aspervika skole

Aspervika skole er en barneskole i Sandnes kommune. Skolen har ca. 250 elever på 1.–7. trinn, hvorav 40 elever er i innføringsklasse (nyankomne minoritetsspråklige barn). De 2 siste årene har Sandnes kommune etablert et system for å fremme skolenes arbeid med læringsmiljø gjennom ressursgrupper, som skal utgjøre et støttesystem på skolenivå. Formålet med ressursgruppene er at rektor skal være trygg på at skolen til enhver tid har nødvendig kompetanse på skolen.

Aspervika skoles ressursgruppe består av skolens spesialpedagogiske koordinator, som leder møtene i ressursgruppen, skolens PPT-kontakt, rektor, SFO-leder, flerspråklig koordinator, sosiallærer, helsesøster og spesialpedagog. Gruppen har som formål å avlaste lærere ved behov.

Ressursgruppen møtes to ganger per måned. Gruppens medlemmer har alle sine respektive ansvarsområder i tillegg til et felles ansvar for å jobbe mot et godt psykososialt miljø. Møtetidspunkt er lagt etter undervisningstid for at kontaktlæreren skal kunne delta. En vanlig saksgang er at en lærer sender henvisningsskjema til ressursgruppen, enten på bakgrunn av egne bekymringer eller at foresatte har tatt kontakt. Behov for oppfølging kan også avdekkes gjennom bruk av *Spekter*⁴ som gjennomføres to ganger årlig, god informasjonsflyt mellom lærere og helsesøstre slik at de voksne kjenner til elevens historikk, og på en årlig kompetansehevingdag hvor samtlige lærere samles i møter med ressursgruppen for å kartlegge enkeltelever, tilrettelegge i miljøet og bevisstgjøre lærerne på potensielle utfordringer. *Levende lister* er anonymiserte lister tilhørende hver klasse med bekymringer for enkeltelever. Listene gjør at lærere som har klassene, kan være ekstra oppmerksom på disse elevene og avdekke oppfølgingsbehov tidlig. Gruppens medlemmer diskuterer situasjonen og iverksetter tiltak tilpasset eleven. Eksempler på tiltak er å

- arrangere samtaler med kontaktlærer eller helsesøster
- tilby ekstra ressurs i klasse-/skolemiljøet
- holde igjen eleven som har utøvd mobbingen, så skoleveien blir trygg for den som har blitt utsatt for mobbing
- la den som har mobbet, ha friminutt på andre tidspunkt enn den som har blitt utsatt for mobbing
- sørge for at kontaktlærer, sosiallærer eller helsesøster har tett dialog med foreldre samt jevnlig møter for å evaluere tiltak
- la helsesøster vurdere behov for å henvis videre, eksempelvis til PPT eller spesialisthelsetjenesten

I samarbeid med skole, helsesøster og hjem utfylles et dokument kalt *firfoting*, som beskriver symptomer, utvikling, personlige egenskaper og oppvekst for gjeldende elev. Formålet med dokumentet er å gi et helhetlig bilde av elevens situasjon til alle involverte parter. Sosiallærers rolle i saken blir avklart, og det tilrettelegges for samarbeidsmøter for å følge saken videre. Andre verktøy ressursgruppen benytter seg av, er pedagogisk rapport for henvisning til PPT og logg for å dokumentere og eventuelt avdekke mønster i saker. Kommunens digitale arkivsystem benyttes for å lagre møtereferat som skrives etter hvert møte.

---

⁴ <https://laringsmiljosenteret.uis.no/skole/mobbing/siste-nytt-om-mobbing/spekter-er-lansert-article122057-21245.html>

Ressursgruppens kompetanse opprettholdes gjennom medlemmenes deltakelse i ulike nettverk. Skolen har et støttesystem rundt seg basert på PPT, Altona Skole og Ressurssenter, Trones ressurs og kompetansesenter, og Flerspråklig senter for barn og unge. Ressursgruppen samarbeider med Familieteam, et kommunalt førstelinjetilbud med tilgjengelige psykologer og veiledningstilbud til foreldre. Ved behov inviterer ressursgruppen inn eksterne medlemmer for å bistå til å løse ulike utfordringer. Av utfordringer i oppfølgingsarbeidet nevnes manglende kunnskap om avdekking av behov samt ulike problemstillinger angående informasjonsflyt mellom skole og hjem.

5.3 Skolebasert innsatsteam på Vormedal ungdomsskole

Vormedal ungdomsskole ligger i Karmøy kommune. Kommunen har i samarbeid med Læringsmiljøseneteret etablert og skolert innsatsteam ved alle skolene i kommunen. Arbeidet ledes av en ressursgruppe bestående av skolesjef, rådgiver fra skolekontoret, leder i PPT og to rektorer. Formålet med innsatsteam er kompetanse på skolene. Teamene ledes av rektor og får skolering. Kommunen arrangerer nettverkstreff for innsatsteamene én gang i halvåret.

Vormedal ungdomsskoles innsatsteam består av rektor, inspektør, sosiallærer, barnevernspedagog og rådgiver. Teamet møtes hver uke, diskuterer saker og fordeler arbeidsoppgaver og ansvar. En av teamets hovedoppgaver er å støtte kontaktlærerens arbeid i elevgruppen. Hver måned har de kontaktmøte med PPT. Skolen kan henvise elever til PPT med ønske om videre henvisning til BUP. Omtrentlig tre elever henvises til BUP årlig som følge av senskader av mobbing. Avdekking av oppfølgingsbehov skjer blant annet gjennom at rådgiver eller sosiallærer besøker barneskolene og får nødvendig informasjon om avgangselevne i dialog med deres kontaktlærere. Bekymring meldes enten via foreldre eller kontaktlærer. Skolen fokuserer på at medelever har ansvar for å gi beskjed hvis andre har det vanskelig. På skolen gjennomføres undersøkelsen *Spekter* to ganger per år. Basert på *Spekter* lages et sosiogram over elevrelasjonene i hver klasse. Disse benyttes blant annet i klasselæremøte som avholdes to ganger årlig, og der alle lærere som har en klasse, møter ledelsen og diskuterer tiltak som bør iverksettes. I tillegg nyttes informasjon fra *Elevundersøkelsen*, og ved mistanke om mobbing gjennomføres undersøkelsen *Innblikk*⁵. Andre redskap for avdekking av behov er strukturert observasjon i korte intervaller både i klasserom og i friminutt. Kontaktlærer, sosiallærer eller andre gjennomfører også undersøkelsessamtaler ved mistanke om behov for oppfølging. Helsesøster henviser til teamet dersom en elev viser behov for oppfølging, gjerne etter helse- og trivselssamtalen i åttende klasse. Vanligvis følger ett av medlemmene i teamet opp saker, men ansvaret overføres til andre ansatte dersom eleven har en bedre relasjon til en annen voksen ved skolen. Eksempler på hva som kan lede til mistanke om oppfølgingsbehov, er skolevegring, mye sykdom, vondt i magen eller vondt i hodet.

Tiltak for dem som har vært utsatt for mobbing, kan være

- hjemmebesøk, eventuelt kurs for foreldre ved PPT
- observasjon i miljøet, eksempelvis i gymgarderobe, i friminutt og andre overgangssituasjoner
- bekreftelsessamtaler for å anerkjenne at barnet har blitt mobbet og vise at skolen tar saken alvorlig
- korte, uformelle samtaler for å vise at man bryr seg
- individuelle oppfølgingssamtaler eller oppfølgingssamtaler i grupper
- tett dialog med hjemmet
- tilgang til sosiallærer via mobil (sms) for å avtale møter i skolehverdagen
- faste samtaler med sosiallærer eller helsesøster
- samtaler mellom kontaktlærer og elev for å screene eleven
- tiltaksplan med evalueringsdato i tråd med aktivitetsplikten

---

⁵ https://laringsmiljosenteret.uis.no/getfile.php/13131383/Laringsmiljosenteret/Pdf/Om%20senteret/Innblikk_PDF.pdf

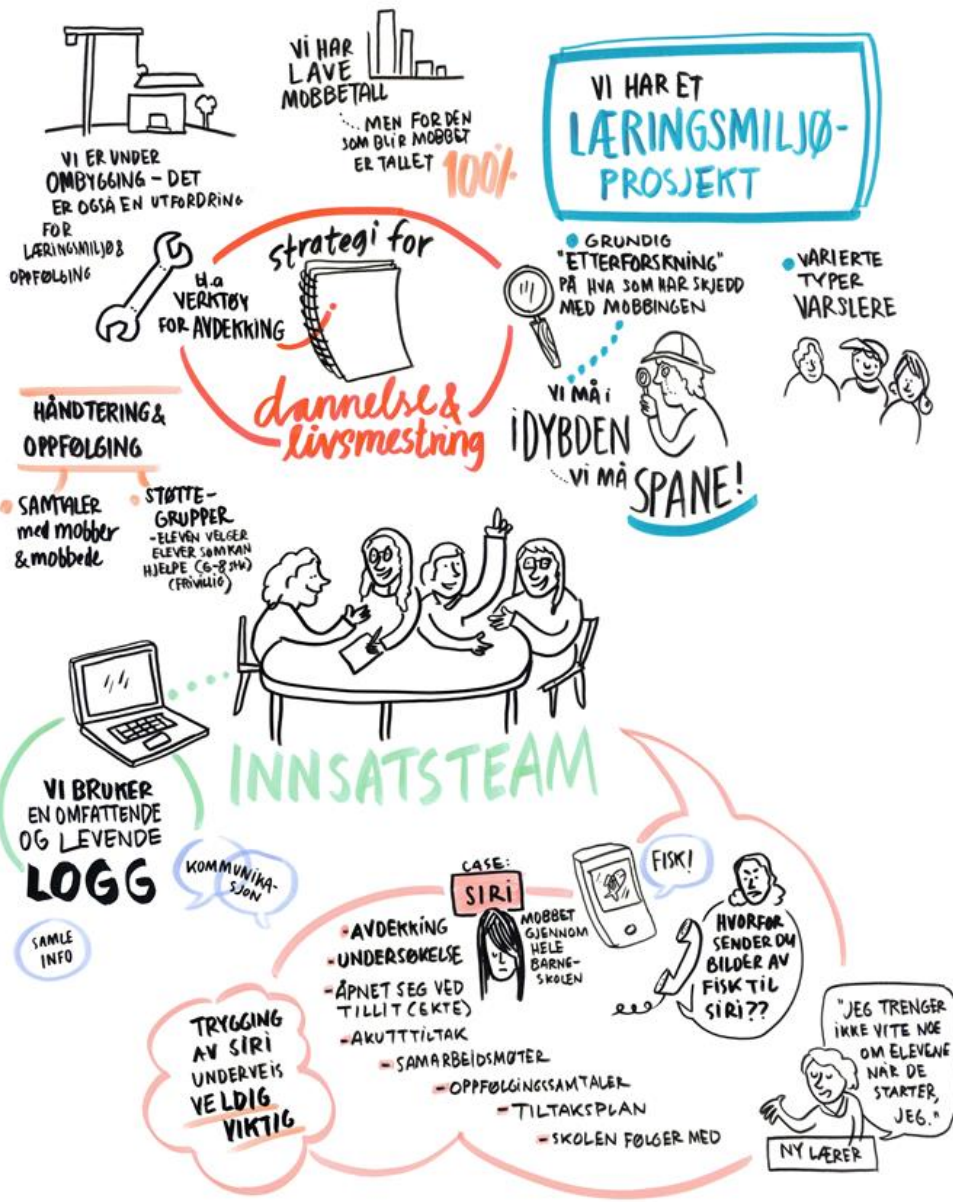
- klassemiljøtiltak som eksempelvis å snakke i klassene om tema (skolen har egen plan for aktiviteter gjennom strategier for «dannelse og livsmestring»)
- støttegruppemodell hvor eleven velger ut medelever som skal følge han eller henne opp sosialt gjennom veiledning av voksenpersonell på skolen
- arbeidsplan for elevens skolehverdag gjennom en oversikt over lærere i timene, romnummer, innholdet i faget (skape forutsigbarhet) og i noen tilfeller tilrettelegging for praktisk arbeid for å øke motivasjonen for deltakelse på skolen
- bevisst klassesammensetning, gjerne basert på kartleggingsskjema fra barneskolen
- tilrettelegging av rutiner i dialog med foreldre dersom eleven har høyt fravær
- henvisning til PPT for kartlegging og eventuell videre henvisning til BUP

Teamet har et eget dokumentasjonssystem i OneNote som fungerer som en digital ringperm. Alle i innsatsteamet har tilgang til systemet. Her loggføres varslinger, samarbeidsmøter, telefonsamtaler, drøftinger og liknende. Det benyttes ulike symbol for ulike saker, og tiltaksplan for oppfølging beskrives. Arbeidet evalueres systematisk. Ved behov inviteres elevråd eller skolehelsetjeneste inn. I vanskeligere saker inviteres kontaktlærer inn på møtet. Skolen sikrer kompetanse i psykisk helse ved at ansatte kurses i psykologisk førstehjelp. Innsatsteamet støtter seg ytterligere på et psykososialt team bestående av skolens støttespillere, som møtes fire ganger årlig. Det psykososiale teamet består av medlemmene i innsatsteamet, helsesøster, eksterne aktører som eksempelvis politi, barnevern, foresatte, lege, PPT, SLT-koordinator, rektor og inspektør. Her drøftes både generelle informasjonssaker og spesifikke elevsaker. Innsatsteamet følger også opp den som har mobbet. Av utfordringer i oppfølgingsarbeidet nevnes hvorvidt kontaktlærer avdekker behov, at helsesøster er bundet av taushetsplikt, at dialog kan hindres dersom samtykke ikke gis, at informasjon fra andre skoler er mangelfull, at avdekkingen er personavhengig fordi det ikke er gode system for oppfølgingsarbeidet, samt at møtetidspunkt innen arbeidstiden er vanskelig å finne.

VORMEDAL UNGDOMSSKOLE, KARMØY KOMMUNE

SKOLEBASERTE INNSATSTEAM

HVORDAN DE KAN STYRKE OPPFØLGING AV MOBBEDE ELEVER?

5.4 Kommunalt utviklings-, veilednings- og konsultasjonsteam i Tromsø

Kommunalt utviklings-, veilednings- og konsultasjonsteam Tromsø (KUTT) ble etablert som følge av at rektorene i kommunen hadde behov for lett og raskt tilgjengelig kompetanse i ulike saker. KUTT har tre fagstillinger, en ubesatt stilling, spesialpsykolog og teamleder. De er underlagt PPTs ledelse, men saker går ikke gjennom PPT. Det er rektor som må be om bistand fra teamet. Skolen må eie saken og skriver referat i etterkant av alle møter. Sakene kan dreie seg om elever eller elevgrupper med atferdsproblem eller skolevegring. Ofte avdekkes det at bakteppet er mobbing, og at det er nødvendig med oppfølging etter mobbing. KUTT bistår skolene først og fremst på systemnivå ved å veilede lærere, reflektere over situasjoner, stille spørsmål og kurse personalet. De har utgangspunkt i en systemteoretisk forståelse, med fokus på parallellprosesser mellom individ/gruppe og system.

En vanlig saksgang er at rektor inviterer KUTT, skolen og noen ganger helsesøster til et arbeidsmøte. Et samtykkeskjema der foreldre gir samtykke til informasjonsutveksling mellom de ulike instanser, gjør informasjonsdeling mulig. I noen saker kan også andre instanser bes med, slik som PPT, BUP eller barnevern. Foreldre inviteres videre til et møte. Er det snakk om mobbing som fremdeles pågår, blir det straks iverksatt en ikke-anonym undersøkelse med eventuelle stoppsamtaler (Roland, 2014). Teori om mobbingens psykologi (Roland, 2014) ligger som et grunnlag i forståelsen av saker og de eventuelle tiltak som settes inn. KUTT bidrar med kompetanse, refleksjon og et «utenforblikk», slik at skolen kan sette inn rett tiltak. Oppfølgingsbehov kan avdekkes gjennom informasjon om at alvorlig mobbing har vært utøvd, eller at eleven er stille eller tilbaketrukket, er ensom, har økt fravær og/eller liten faglig vekst, at forholdet mellom skole og hjem er anstrengt, eller at det er spenning i foreldregruppen. KUTT bidrar med indirekte hjelp gjennom å veilede voksne som skal bistå eleven. KUTT treffer ikke eleven. Det jobbes inn mot områdene skole, familie, helse og fritid. I et vanlig forløp vil det blir analysert hvem barnet er, og hva problemstillingen består i, hvilke instanser som er og bør involveres, hvilke lover og regler som gjelder for problemstillingen, delmål og overordnet mål, hvem som skal gjøre hva, når og hvorfor, samt evaluering av tiltak. Aktuelle tiltak for elever som har blitt utsatt for mobbing, settes inn på individnivå og systemnivå samtidig.

Eksempler på tiltak på individnivå etter mobbing er

- anerkjennelse av elevens opplevelse
- observasjon av eleven
- jevnlig uformelle og formelle samtaler om hvordan det går
- trening på sosiale ferdigheter
- innsats for å øke elevens selvbylde i samtaler med helsesøster og kontaktlærer eller den som har best relasjon til eleven
- psykologisk førstehjelp hos helsesøster
- henvisning og tiltak hos BUP
- anerkjennelse av foreldrenes fortvilelse

Eksempler på tiltak på systemnivå etter mobbing er

- analyse av sosiometrien i klassen etter informasjon fra kartleggingsverktøyet Spekter
- deltakelse på klassens eller trinnets foreldremøter

- egne møter med alle lærere på trinnet
- sosiale tiltak i klassen og tilrettelegging for positive relasjoner mellom elevene
- voksne bestemmer hvem som skal sitte sammen med hvem på bussen til og fra skolen
- observasjon av relasjoner og samspill i miljøet
- utarbeidelse av en plan for hvilke aktiviteter som skal holdes i friminutt, og når
- veiledningssamtaler med foreldrehjelp og veiledning til deltakelse i fritidsaktiviteter
- arbeid med relasjonen mellom lærer og elev etter konsultasjonsmetoden (Guvå & Hylander, 2012)

TROMSØ KOMMUNE KUTT SOM STØTTESPILLER TIL SKOLEN I OPPFØLGINGSARBEID

6 Tanker om oppfølging fra noen som opplevd behov for oppfølging

En viktig del av seminaret var å la brukerstemmen bli hørt gjennom å innhente kunnskap fra noen som har opplevd behov for oppfølging, og noen av deres familiemedlemmer. Vi kom i kontakt med tre ungdommer samt til sammen tre pårørende til to av ungdommene som ønsket å delta. Nedenfor følger en systematisert presentasjon av de perspektivene representantene for brukerstemmene har på oppfølging etter mobbing.

Utfordringer ved oppfølgingsarbeidet i dag

Basert på sine erfaringer fremhever brukerstemmene følgende utfordringer ved oppfølgingsarbeid i dag:

- Ressurser mangler.
- Anerkjennelse mangler.
- Lærerne oppleves som slitne og orker ikke jobben.
- Lærerne vet ikke hva de skal gjøre.
- Elevhåndteringen er dårlig.
- Det er mangelfull informasjonsflyt mellom skolene.
- De som har utøvd mobbingen, stilles ikke tilstrekkelig ansvarlig for sine handlinger.
- De som har utøvd mobbingen, får heller ikke nødvendig oppfølging.
- Tilskuerne glemmes i arbeidet.
- Mangel på informasjon gjør det vanskelig for foreldre å vite hvor de skal henvende seg.
- For skolens ansatte er det lettere å forholde seg til andre elever.
- Habilitetsproblemer oppstår ofte i mindre kommuner.
- Voksne tolker det som positivt at en som har vært utsatt for mobbing, får være sammen med dem som har utøvd mobbingen, men det trenger det ikke å være dersom det er gitt «tillatelse» til å være med.
- Lærere eller foreldre snakker uten å involvere eleven og skaper tillitsbrudd som kan føre til at mobbingen tiltar igjen dersom medelever finner ut av det.

Avdekking av oppfølgingsbehov

Brukergruppen anser det som viktig at lærerne stoler på magefølelsen dersom de tror at noe er galt, og tør å ta tak i saken og spørre eleven hvordan han eller hun har det. I slike samtaler oppfordrer de lærerne til å være tålmodige med eleven, da det kan ta tid å samle mot til å fortelle hvordan en egentlig har det. Lærere bør heller ikke avbryte når en elev har begynt å snakke.

Har en lærer mistanke om at noen har behov for oppfølging, er det brukergruppens råd å være spesielt oppmerksom dersom eleven

- ikke fokuserer i timen
- sjelden eller aldri rekker opp hånden i klasserommet
- snakker lite eller ikke snakker
- ser mye ned i bordet, opp, ut i skolegården, i taket eller generelt viker med blikket
- sitter og stirrer ut i skolen og ser på andre elever

- sitter alene på skolen i friminutt og i matpauser
- går mye alene og isolerer seg
- ikke jobber mye faglig
- får dårligere karakterer
- alltid blir valgt sist i leker i friminuttet
- lager mye støy i klassen
- ikke har mye energi, er gretten, ikke steller seg eller kler seg dårlig
- ikke dukker opp på skolen flere dager på rad
- ikke stiller opp til klasseset, alltid går sammen med lærere eller eventuelt ikke deltar på skoleutflykter
- heller vil være sammen med lærere enn med andre elever
- endrer atferd
- utsettes for mye ryktespredning

Lærerenes rolle i oppfølgingsarbeidet

Brukergruppen mener det er viktig å øke skolens kompetanse når det gjelder oppfølging. Læreren er sentral i arbeidet. Noen grep de mener læreren kan ta overfor eleven som trenger oppfølging, er

- å være et medmenneske gjennom å møte eleven med omsorg og et åpent sinn
- å ta elevens historikk alvorlig
- å snakke med eleven når de treffes i gangen, ta eleven til side og vise at læreren bryr seg og bygge tillit gjennom å spørre hvordan eleven har det, om det går bedre enn tidligere og eventuelt hvorfor eleven har det vondt
- å utforske hva eleven er god på og snakke med eleven om interesser
- å bry seg ved å snakke med eleven individuelt, vise interesse, omsorg, empati og forståelse og samtidig spørre om det er noe læreren eller skolen kan gjøre
- å involvere eleven i hva som kan gjøres
- å spørre eleven om det er ok å fortelle medelever hvordan eleven har det, hvis ikke brytes tilliten til læreren
- å snakke med alle sine elever om situasjonen hvis det er ok for eleven det gjelder
- å oppmuntre medelever til å vise sin støtte
- å bygge tillit ved å vise gjennom ord og handling at eleven kan stole på læreren
- å lære eleven kommunikasjonsferdigheter generelt og overfor den som har utøvd mobbingen
- å være observant i timene, da det er der mye skjer hver gang læreren snur ryggen til
- å observere eleven og ha tilgjengelig ekstrapustyr dersom eleven har tendens til å glemme, for eksempel pennal eller bøker
- å bruke noen minutter av timen til å snakke om hvordan klassen har det
- å lage egne klasseregler med innhold som eksempelvis ikke å le av hverandre, ikke snakke i munnen på læreren, ikke være slemme mot hverandre, ikke himle med øynene over andre og understreke at alle er like mye verdt
- å lede arbeidet i klassen gjennom å være den som alltid deler inn i grupper og lag
- å tilpasse undervisningsmetodene, eksempelvis gjennom alltid å bestemme gruppesammensetning i timene, ikke be elever som ikke rekker opp hånden, om å svare
- å sette eleven sammen med en venn eller to hvis de har, eller noen «helt normale», men ikke med elever som har makt på skolen
- å spørre hvem eleven har lyst til å sitte sammen med, og hvem eleven føler seg trygg sammen med
- å snakke med elevene om hvordan de føler seg tryggest i fremføringer i klassen, og å la dem være med på å avgjøre hvilke roller de skal ta i gruppefremføringer, og om en individuell fremføring kan eller bør holdes kun for læreren
- å observere samspill i klasserommet og slå ned på uakseptabel atferd fra medelever

- å ha flere lærere i hvert klasserom, slik at eleven blir sett
- å trygge skolehverdagen gjennom å være til stede i friminutt og gripe inn i situasjoner
- å være ekstra oppmerksom også i andre overgangssituasjoner
- å gjerne være flere lærere ute i friminutt, på turer eller andre arrangement, og at de voksne snakker og blir kjent med barna
- å skape dialog utenfor skoleområdet, da skoleområdet kan oppleves som utrygt
- å be om støtte fra andre dersom læreren ikke vet hvordan han eller hun skal forholde seg til situasjonen
- å la det bli en seier at eleven kommer på skolen, da det iblant føles slik for eleven

Arbeidet må forankres hos skoleledelsen

Brukergruppen påpeker at tillit er grunnleggende for god oppfølging. Det er nødvendig at skolens representanter takler å stå i saken. Det tegnes et bilde av at skolen kan forholde seg til oppfølgingsarbeidet på samme måte som hvis en elev blir fysisk syk, både når det gjelder å snakke med eleven, forholde seg til saken og ta saken like alvorlig. Utover dette understreker brukergruppen følgende:

- Rektor må ta ansvar gjennom å snakke med lærerne i tillegg til eleven det gjelder.
- Rektor må ta ansvar, ta arbeidet på alvor og lytte til eleven.
- Elevens behov må tas på alvor, og rektor bør være åpen for å ta imot råd fra eleven uansett hva eleven ønsker.
- Det er viktig å skape en god atmosfære rundt vanskelige samtaler, gjerne gjennom å by på kjeiks og brus.
- Rektor og lærere må også tørre å ta tak i elever som forsøker å styre klassen og skolen.
- Skolen bør ta eleven og elevens familie alvorlig og beklage i etterkant av slike situasjoner.
- Det bør alltid være en person tilgjengelig for eleven, gjerne en som vet hva mobbing er, og som kanskje selv har kjent på mobbing.
- Frivillighetsvakter på skoleveien og/eller i skolegården i friminuttene, gjerne i form av besteforeldre, kan være et egnet tiltak.⁶
- Informasjonsflyt mellom skoler er viktig dersom en elev overføres fra en annen skole.
- Overføringsamtaler med eleven og dennes familie bør fokusere på tilrettelegging av undervisning basert på elevens behov og forutsetninger.
- Det er viktig å få eleven inn i en klasse eleven passer i.
- Mobbing er et tema som må være i fokus gjennom hele skoleåret.
- Foreldresamarbeid er sentralt, og skolen bør ta seg tid til tett og åpen dialog med hjemmet.
- Foreldre og barn må være enige om hva som fortelles til hvem, da eleven ellers kan oppfatte det som tillitsbrudd og oppleve frykt for at informasjon kommer frem til den som har utøvd mobbingen.
- Det kan være behov for en person som fungerer som talsperson for eleven og familien, og som tar ansvar for dialogen med de ulike instansene, slik at dialogen forløper saklig og uten personer som er emosjonelt involvert.
- Det er behov for mer kompetanse blant lærerne for å kunne gi oppfølging, og lærerutdanningen kan utvikles til å favne om dette.
- For å unngå inhabilitet bør eksterne lede oppfølgingsarbeidet.
- For å systematisere arbeidet kan det dannes et oppfølgingsråd på fylkesnivå med koordinatorene med kompetanse som jobber med oppfølgingsprogram som inkluderer en oppfølgingsplan. Koordinatorene kan kartlegge og analysere saken, snakke individuelt med

---

⁶ Det refereres til en skole som har gjort dette. Mer informasjon om denne finnes på <https://www.facebook.com/NRKostlandssendingen/videos/1632876046742818/>.

aktørene og gi oppgaver som kan øke partenes forståelse av situasjonen. Deretter kan partene møtes med koordinatorene med sikte på forsoning, og saken kan avsluttes. Koordinatorer kan kontaktes ved behov i etterkant.

- Brannvesenets arbeid er et eksempel på hva oppfølgingsarbeidet kan bestå av. Brannvesenet besitter kompetanse og gir råd og veiledning, og krever at en opparbeider rutiner som det trenes på. De undersøker om en alarm er falsk eller ei, hvor og hvordan en brann har oppstått, de dokumenterer og analyserer risiko, forlater ikke stedet før det er avklart, krever utbedringer ved behov, og registrerer avvik ved manglende forbedringer. Slik kan et oppfølgingsråd bli et kontrollorgan for det psykososiale miljøet på skolen.
- Det må sørges for at alle tiltak dokumenteres både hos skole og foreldre.

Samarbeid med helsesektoren er nødvendig

Samarbeid mellom skole og helse trekkes også frem av brukergruppen. Brukerstemmene nevner blant annet at

- helsesøster kan bidra i større grad dersom hun er mer til stede i skolemiljøet og slik blir kjent med elevene
- en psykolog bistår eleven med å forstå sine plager
- psykologer som arbeider med saken, bør være eksterne og ha god kompetanse på mobbing
- fastlegen kan være viktig ved å vise omsorg gjennom oppmuntrende ord og atferd
- helsesektoren også trenger økt kompetanse om oppfølgingsarbeid
- det bør være kompetent personell som følger opp fra spesialisthelsetjenesten, da barnet eller den unge kan utvikle traumer og ha behov for tilsvarende behandling
- henvisende part bør følge saken til det er tydelig at eleven følges opp, for å unngå at eleven slippes for tidlig

BRUKERSTEMMER

TANKER OM OPPFØLGING ETTER MOBBING

7 Paneldebatt: Samhandling på tvers av funksjoner

Med sikte på å få presentert og diskutert viktige poeng vedrørende oppfølgingsarbeid fra seminaret samt veien videre, ble det avholdt paneldebatt siste del av seminarets andre dag. Tittel på paneldebatten var *Samhandling på tvers av funksjoner – hvor går veien videre?* Panelet besto av følgende personer:

- *Trond Hansen Riise* – arbeider i PPT Sunndal, Tingvoll og Nesset i Møre og Romsdal. Riise er veileder i Læringsmiljøprosjektet og leder arbeidet med Beredskapsteam mot mobbing i Møre og Romsdal.
- *Bodil Houg* – har jobbet 20 år i skolen, og var skoleleder i 13 av dem. Houg har jobbet mest på ungdomstrinnet. Ble mobbeombud i 2013. Hun har to mastergrader, én fra England i *European Education systems* og én fra UiO om utdanningsledelse. Houg er medforfatter av «Alle for En», en bok om skolelederens håndtering av mobbesaker.
- *Jan Arild Gundersen* – har vært lærer i snart 30 år og har videreutdanning innen sosial kompetanse og atferdsanalyse. De siste 14 årene har Gundersen jobbet som sosiallærer, særlig med de barna som har det vanskelig av ulike årsaker. Nå jobber han på en supplerende skole som veileder og ressursperson.
- *Kjersti Botnan Larsen* – er utdannet jurist og pedagog og jobber som seniorrådgiver hos Barneombudet. Botnan Larsen var sekretariatsleder for Djupedal-utvalget og har jobbet i Utdanningsdirektoratet. Hun jobber mest med mobbing i barnehage og skole.
- *Hallgeir Bø* – er assisterende utdanningsdirektør hos Fylkesmannen i Rogaland. I sine 9 år hos Fylkesmannen har han jobbet med klagesaker knyttet til mobbing. Bø har også jobbet 16 år i videregående skole som lærer og skoleleder.
- *Kristin Oudmeyer* – er fagansvarlig for oppvekst og inkludering i UNICEF Norge, hvor hun også leder programmet «Du kan være Den ene». Hun holder foredrag og skriver om barns rettigheter, mobbing og psykisk helse. Oudmeyer har skrevet «Mobbeboka. Alt du lur på, men ikke tør å spørre om» (2017), «Du er viktigere enn du tror. Håndbok om forebygging og håndtering av mobbing» (2014) og «Fordi jeg fortjener det? En bok om mobbing, håp og ansvar» (2010). Før hun begynte i UNICEF Norge i 2010, jobbet hun i psykiatrien. Hennes spesialfelt var oppfølging av barn som pårørende.

Nedenfor presenteres noen av de viktigste temaene som ble diskutert i panelet.

Oppfølgingsarbeidet må prioriteres høyere

Alle i panelet var enige om at oppfølgingsarbeidet overfor barn og unge som har blitt mobbet, i for lang tid enten har vært fraværende eller blitt gjennomført tilfeldig. Mobbingen er ikke over når den er over, og skolene slipper sakene for tidlig. Det er viktig å gjøre noe med dette nå. Det er et behov for å gripe inn i saker, og de voksne rundt barna og de unge må våge å gripe inn for å kunne utgjøre en forskjell. Livet er et engangstilbud, og barn har rett til beskyttelse mot vold.

Behov for å tilpasse oppfølgingsarbeidet til kommunestrukturen

På grunn av geografiske forskjeller og variasjoner i kommunestørrelse og kompetanse er det for store ulikheter i oppfølgingsarbeidet. I flere kommuner er lange avstander til spesialisthelsetjenesten en utfordring. Det kan bli ekstra komplisert på små steder, der «alle kjenner alle» og det ikke er uvanlig at de som skal være med å løse opp i mobbesaker, er part i saken selv eller kjenner godt dem som er det. På små steder kan habilitet bli en utfordring, eksempelvis gjennom slektskap til rektor som arbeidsgiver. I små kommuner finnes heller ikke samme støttesystem og ressurser til å gå inn i saker som i større kommuner. I dag er det store forskjeller i kompetanse på oppfølgingsarbeid i skolene, og det er ikke hensiktsmessig. At det er ulikheter i kompetanse, og at flere skoler mangler kompetanse om temaet, vanskeliggjør et godt oppfølgingsarbeid.

På bakgrunn av dette er det viktig å ta hensyn til kommunestruktur, infrastruktur og habilitetsspørsmål i oppfølgingsarbeidet. Småbygdene må ikke glemmes når det gjelder mobbesaker, og heller ikke når det gjelder oppfølging etter slike saker. Kompetanse innen oppfølging bør heves, også i små bygder og kommuner, og det bør utvikles støttesystem for arbeidet.

Panelet om hvordan vi kan få til systematisk oppfølging

Panelet refererte til metaforen som en av foreldrene benyttet når hun skulle beskrive sine brukererfaringer. Hun sammenliknet oppfølgingsarbeidet med måten brannvesenet jobbet på.⁷ Brannvesenet kan rykke ut om det er brann, og jobber med risikovurderinger og ytterligere forebygging i etterkant. Et slikt «brannvesen» for oppfølgingsarbeidet, gjerne kalt et *miljøvesen*, kan fungere som et familieråd for dem som har vært utsatt for mobbing. Et slikt råd kan gi veiledning og delta i å lage handlingsplan for videre arbeid til beste for eleven eller barnet også etter at mobbingen er slutt. Fylkesmannen ble foreslått som en aktør som kan fungere på denne måten.

Det ble også pekt på dagens utfordring med at ansvaret for oppfølgingsarbeid er fordelt på mange instanser. Dette gjør at arbeidet blir en unødvendig lang prosess, og vi har behov for å tenke nytt. Det ble foreslått å bygge systemet rundt barnet eller den unge gjennom etablering av koordinerte støttesystem. Det er må gis politiske føringer for at dette skal lykkes. Slike føringer må følge barnekonvensjonen og ta dette arbeidet på alvor. Det vil også være hensiktsmessig at Utdanningsdirektoratet og Helsedirektoratet jobber mer sammen for å bistå i arbeidet med å fremme systematisk oppfølging.

Systematisk oppfølgingsarbeid forutsetter at også Fylkesmannen tar sin del av ansvaret, og det må jobbes oppover i systemet. Systematisk oppfølgingsarbeid kan innebære like handlingsplaner for alle kommuner og at skolene har lik tilgang på hjelp i sakene. Én måte å gjøre dette på kan være å styrke PP-tjenesten.

---

⁷ Se rapportens kapittel 6 for en nærmere beskrivelse av brannvesenet som metafor for oppfølgingsarbeidet.

Forutsetninger for og innhold i oppfølgingsarbeidet

Panelet påpekte at det motsatte av krenkelse er anerkjennelse. De berørte og deres familier må bli møtt på en respektfull måte ved å bli lyttet til og trodd. Barnets subjektive opplevelse må tas på alvor, og man må ikke glemme at det er stor kraft i en beklagelse overfor den det gjelder og dennes familie. Det er den voksne som skal ta ansvaret og være ressursen i oppfølgingsarbeidet. De som jobber med dette må «åpne for å forstå og ikke lukke for å få fred». De ansvarlige voksne skal bære håpet for barna, og foreldrene må også inkluderes tidlig og få et tilbud. Ansvarsfraskrivelser i slike saker må lukes bort. For å få til dette må vi endre holdningene til temaet både på systemnivå og individnivå.

For å anerkjenne viktigheten av oppfølgingsarbeidet er det også viktig å øke kompetansen på området. For å gjøre dette er tverrfaglig samarbeid sentralt. Videre kan vi lære mye av å lytte til dem som tidligere har vært utsatt for mobbing, og å bruke foresattes kunnskap og kompetanse.

Det ble foreslått at det utarbeides en individuell plan for oppfølgingsarbeidet, da en slik plan handler om å mestre hele livet. Å stå i situasjoner hvor en har behov for oppfølging, er jo noe som berører hele livet. En slik plan kan utarbeides sammen med helsesøster. Videre vet vi at mobbesaker fratar mange barn retten til skole. Ettersom det er skolerett og skoleplikt i Norge, bør fravær som følge av mobbing registreres, slik at den det gjelder, får mulighet til å ta igjen tapt skolegang. Kompenserende tiltak må også settes inn dersom barn blir hjemme fra skolen. Det ble foreslått at PPT kan gjøre en sakkyndig vurdering og lage en plan for opplæringen.

Resosialisering ble fremholdt som målet for oppfølgingsarbeidet. Arbeidet for å nå dette målet foregår ikke i et vakuum. Derfor ble klasseledelse løftet frem som et viktig tema å jobbe med, også i oppfølgingsarbeidet. Videre ble det poengtert hvor viktig det er å dokumentere arbeidet som blir gjort i mobbesaker, slik at informasjonen kan nyttes videre i ulike instanser som jobber med oppfølgingsarbeidet.

Panelet om veien videre

Paneldeltakerne var enige om at det nå er på høy tid å ta tak i oppfølgingsarbeidet etter mobbing. Vi må sammen la kunnskap bli til visdom og handling. Målet må være å utgjøre en forskjell i barns liv. For å gjøre dette må vi tro på barna og involvere dem selv gjennom å spørre dem hva de har behov for. Vi må være konkrete i utformingen av arbeidet. Samtidig er det nødvendig å gjøre noe med systemet. Vi må ta regelverket på alvor og jobbe mot koordinerte tjenester som tilbyr koordinerte løsninger.

Flere av deltakerne ga uttrykk for at de nå vil gi konkrete innspill til sentrale myndigheter, instanser og tilgjengelige kanaler samt lage en plan for hvordan vi kan styrke oppfølgingsarbeidet. Det ble også lagt vekt på at det er behov for mer forskning på hva som faktisk fungerer, basert på erfaringer.

Oppsummering av paneldebatten:

- Oppfølging etter mobbing må gis høy prioritet.
- System for oppfølgingen må tilpasses kommunestruktur.
- Ansvar for oppfølging etter mobbing må være tydelig plassert.
- Oppfølging må innebære anerkjennelse og beklagelse av det som har skjedd.
- Den utsattes opplevelse må legges til grunn.
- Kompetansen på utforming av oppfølging må økes.
- Det må etableres planer for oppfølging etter mobbing på skolenivå.
- Sentrale myndigheter må etablere et system som støtter skolene i arbeidet med oppfølging etter mobbing.
- Det må etableres mer forskningsbasert kunnskap om oppfølging etter mobbing.

8 Arbeidsgruppens sammenfatning av seminarbidragene

Avslutningsvis på seminarets andre dag ga professor Edvin Bru ved Læringsmiljøsentret en oppsummering av fagseminaret. Det følgende er basert på hans presentasjon samt arbeidsgruppens tanker om hvordan vi kan styrke oppfølgingsarbeidet videre basert på det tidligere presenterte materialet.

Hva vet vi nå?

Fra kunnskapsgrunnlaget vi har i dag vet vi at mobbing kan bidra til betydelige skader, både psykisk, sosialt og skolefaglig. Til tross for dette, og selv om vi også vet at mange barn og unge mobbes hver dag i Norge, finnes det lite systematisk kunnskap om tiltak for å forhindre eller redusere skader etter mobbing.

Kunnskapen vi har, indikerer at det å ha blitt utsatt for mobbing kan medføre

- alvorlige psykiske konsekvenser
- økt opplevelse av ensomhet
- reduserte skolefaglige prestasjoner

For å avdekke oppfølgingsbehov bør skolen være oppmerksom på

- elever med høyt fravær
- elever som er lite aktive i timen eller strever faglig
- elever som isolerer seg

Gode elementer i oppfølgingsarbeidet er:

På individ- og klassenivå:

- at én voksen følger eleven og oppfølgingsarbeidet på skolen og har dialog med foresatte
- at den som har blitt utsatt for mobbing, har tillit til den som følger opp
- at den som følger eleven, kan få støtte, eksempelvis i en skolebasert ressursgruppe
- at den som følger opp, har god relasjonskompetanse og er tålmodig i dialog med eleven
- at skoleledelsen beklager overfor eleven det som har skjedd
- at behovet for oppfølging er individuelt, og at oppfølgingen må tilpasses eleven det gjelder
- at eleven selv får bidra i utviklingen av tiltak
- at det blir utviklet en individuell plan eller annen plan for oppfølgingsarbeidet som blir fulgt opp, og som sørger for at arbeidet gjennomføres på best mulig måte, gjerne med tydelig beskrivelse av saksgang, definerte roller og arbeidsoppgaver og gjerne i dialog med helsesøster
- at eleven får tilbud om hjelp til å forstå egne problem, gjerne i dialog med psykolog
- at eleven kan få nødvendig faglig støtte og tilpasning som del av oppfølgingen

- at et strukturert læringsmiljø som fremmer inkludering og tilhørighetsfølelse, er særlig viktig etter mobbing
- at resosialisering er et sentralt mål med oppfølgingsarbeidet
- at en er oppmerksom på familiesituasjonen til den det gjelder, og forhold som kan virke beskyttende eller utgjøre risiko for negative konsekvenser av mobbingen
- at samarbeid med foresatte gjennom tett og hyppig dialog er viktig
- at foresatte kan delta i vurderingen av tiltak og supplere med tiltak hjemme
- at tiltak som igangsettes, evalueres kontinuerlig
- at oppfølgingen varer til eleven selv sier at eleven har det fint på skolen

På skolenivå:

- at skoleledelsen tar det overordnede ansvaret for oppfølging etter mobbing
- at ledelsen etablerer planer og rutiner for arbeidet
- at ledelsen etablerer internkontroll for oppfølging etter mobbing
- at det etableres en ressursgruppe som bistår og evaluerer oppfølgingen
- at ressursgruppen gir rom for komplementære kompetanser i oppfølgingen
- at skolehelsetjenesten tas i bruk i oppfølging etter mobbing
- at eventuelle habilitetsspørsmål avklares
- at skole og lærer får økt sin kompetanse på oppfølging etter mobbing både i form av juridisk ansvar, konsekvenser av mobbing og hva oppfølgingsarbeidet kan bestå i
- at informasjonsflyten mellom de voksne på skolen er egnet til å ivareta eleven på best mulig måte
- at informasjonsflyten i overganger fra barnehage til skoler og mellom skoler er egnet til å avdekke behov for oppfølging

På overordnet nivå:

- at kommunestruktur og infrastruktur tas i betraktning i utformingen av arbeidet
- ansvarsfordelingen mellom skoleeier og rektor er avklart, og at andre sentrale føringer for å sikre kvalitet på arbeidet er på plass
- at det vurderes om oppfølgingsplikten bør lovfestes tydeligere
- at det etableres kommunale/interkommunale innsatsteam med spesialisert kompetanse, eksempelvis fra PPT, kommunepsykologer, spesialisthelsetjenesten og andre med tilsvarende faglig kompetanse
- fylkesmannen har tydelig fokus på aktivitetsplikt knyttet til oppfølging etter mobbing

Det behov for mer systematisk kunnskap om

- sosiale konsekvenser etter mobbing
- tiltak eller innsatser i læringsmiljøet for å forebygge eller avhjelpe skadevirkninger etter mobbing
- konkret innhold i og organisering av oppfølging etter mobbing

Veien videre

Skolen har blitt løftet frem som sentral aktør i og arena for oppfølgingsarbeid etter mobbing. Etter endringer i opplæringslovens § 9A er skolens formelle ansvar for å sørge for at elevene har et trygt og godt skolemiljø, lovfestet. Følgende relativt enkle grep kan ha stor betydning for barnet eller den unge det gjelder:

- uformelle og formelle *individuelle samtaler* med kontaktlærer eller helsesøster. Å spørre eleven hvordan han eller hun har det, og hva de har gjort i helgen, eller å samtale litt om fritidsaktiviteter under et tilfeldig møte i gangen, kan ha stor betydning fordi det får eleven til å føle seg sett og lyttet til. Samtidig kan det skape rom for en dypere dialog hvor eleven selv kan spille inn ønsker og behov i oppfølgingsarbeidet og dermed opplever anerkjennelse og respekt for retten til medbestemmelse;
- *tilrettelegging i læringsmiljøet* slik at elevens behov for støtte fra og trygge relasjoner til lærerne imøtekommes. Eksempler kan være at lærer og elev samtaler om hvordan eleven best kan gjennomføre faglige presentasjoner og innleveringsarbeid, og hvem eleven er trygg på og ønsker å samarbeide med i gruppearbeid. Slike individuelle oppfølgingstiltak er relativt enkle å gjennomføre i en travel skolehverdag, og de innebærer ikke risiko for eleven;
- *relasjonsbyggende arbeid i læringsmiljøet* innebærer for eksempel at læreren skaper rom for dialog i klasserommet om hvordan elevene har det i klassen, og at det legges til rette for at elevene som klasse kan ha felles aktiviteter som styrker fellesskapsfølelsen;
- å jobbe for *resosialisering* av eleven som har vært mobbet. Vil innebære at læreren er bevisst på hvem som sitter sammen i klassen og hvordan grupper settes sammen. Læreren må også være tydelig på hva som er akseptabel og uakseptabel atferd i klassen;
- å utvikle et *systematisk arbeid* for å unngå at oppfølgingsarbeidet blir tilfeldig. Dette innebærer at skolen må ha en plan for arbeidet samt en internkontroll for å sørge for at planen følges. Planen kan blant annet gå ut på at en voksen følger eleven tett opp og har dialog med hjemmet, og hvilke tiltak den voksne kan sette i gang. Det er viktig at de enkelte tiltakene dokumenteres og evalueres. Et system med internkontroll på skolen for å sørge for at planen følges, synes hensiktsmessig;
- etablering av *skolebaserte ressursgrupper* som er tverrfaglig sammensatt, vil styrke oppfølgingsarbeidet og være en viktig støtte for den voksne som følger opp eleven. For å bygge slike grupper og kompetanse på skolene, må man ha tilgang til spesialkompetanse på kommunalt og interkommunalt nivå. Forskrift om kommunens helsefremmende og forebyggende arbeid i helsestasjons- og skolehelsetjenesten § 2-3 åpner for etablering av samarbeid mellom skolen og skolehelsetjenesten;
- tilrettelegging for *sømløse overføringer* mellom instanser og tjenester som koordineres rundt barnet eller den unge det gjelder, slik at tjenestene tilrettelegges til beste for barnet. Eksempler er enklere system for informasjonsflyt mellom instanser og smidigere henvisningsprosedyrer enn dem vi ser i dag;
- for å heve kompetansen i oppfølgingsarbeidet er det viktig å *styrke PPT og helsesøster* slik at de kan bistå i større grad i oppfølgingsarbeidet.

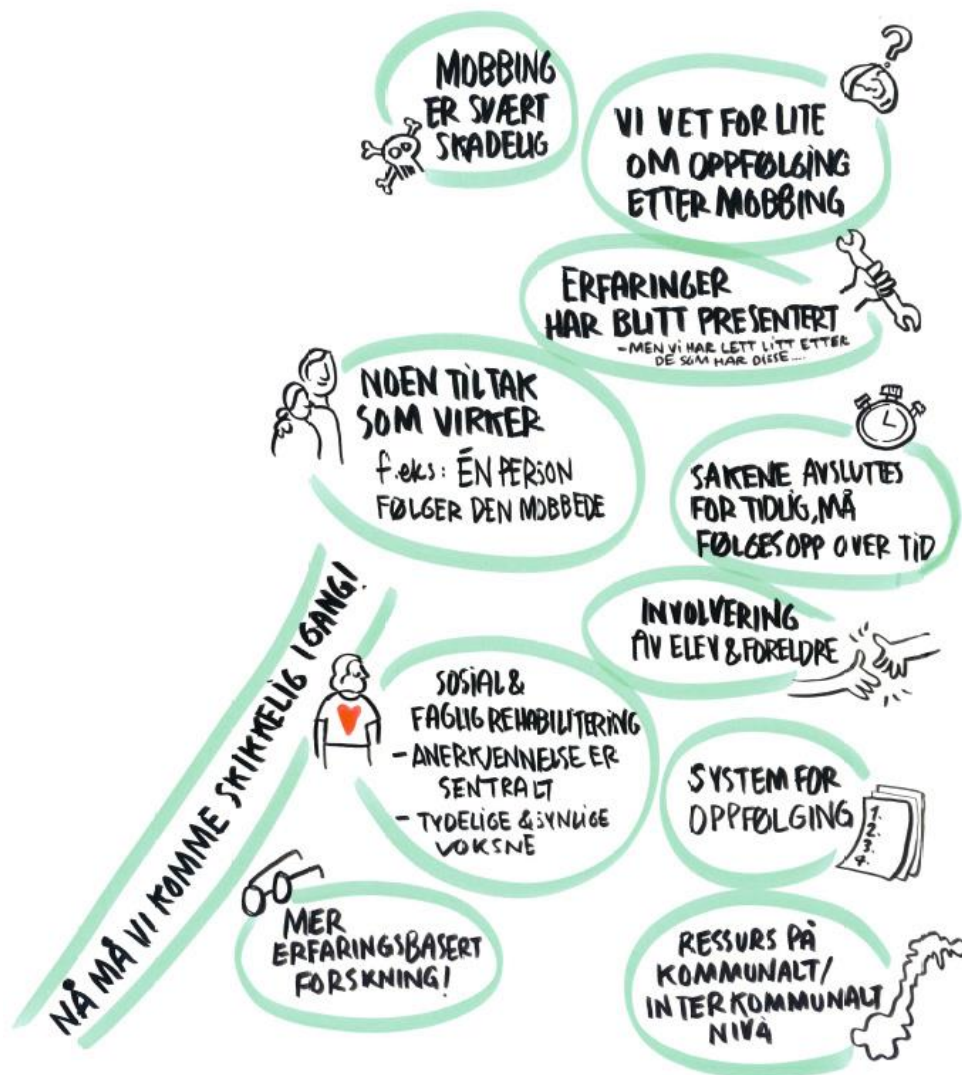
Arbeidsgruppens avsluttende kommentarer

Fagseminaret om oppfølging av dem som har vært utsatt for mobbing, har vært et viktig steg videre i innsatsen for å styrke oppfølgingsarbeidet. Behovet for oppfølging har blitt understreket. Samtidig styrker seminaret, og arbeidet knyttet til dette, inntrykket av at oppfølging etter mobbing i dag bærer preg av å være lite systematisert og lite konkret, og at oppfølgingen både er tilfeldig og mangelfull. Det er derfor viktig å bruke den kunnskapen vi i dag har, for å etablere en god og

systematisk oppfølging etter mobbing. De som har vært utsatt for mobbing, har stor risiko for å utvikle senskader som følge av mobbingen, og det haster med å komme i gang med arbeidet.

I forbindelse med fagseminaret er det både samlet inn og blitt delt erfaringer som viser at det eksisterer et grunnlag for å starte en mer systematisk utvikling av tilnærminger til oppfølging etter mobbing. Som et ledd i dette arbeidet bør det utvikles ulike modeller som er tilpasset de ulike sosiale eller demografiske kontekstene skolene befinner seg i. Tiltak som utvikles må følges av systematisk evaluering. Den kompetansen som allerede eksisterer må imidlertid formidles og nyttiggjøres. Igangsetting av hensiktsmessige tiltak og evalueringer av disse bør gå hånd i hånd. For mange haster det at vi kommer i gang med tiltak som bidrar til å resosialisere den som har blitt utsatt og forhindrer eller avhjelper langvarige skadevirkninger av mobbing.

OPPSUMMERING AV FAGSEMINARET

9 Referanser

- Breivik, K., Bru, E., Hancock, C., Idsøe, E. C., Idsøe, T., & Solberg, M. E. (2017). *Å bli utsatt for mobbing. En kunnskapsoppsummering om konsekvenser og tiltak*. Stavanger: Læringsmiljøsentret.
- DeRosier, M. E., & Marcus, S. R. (2005). Building Friendships and Combating Bullying: Effectiveness of S.S.GRIN at One-Year Follow-Up. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 34*(1), 140–150.
- Guvå, G. & Hylander, I. (2012). *Psykologisk fallkonsultation*. Studentlitteratur.
- Kvarme, L. G., Aabø, L.S., & Sæteren, B. (2015). From victim to taking control: Support group for bullied schoolchildren, *The Journal of School Nursing, 1*(8), 1–8.
- Roland, E. (2014). *Mobbingens psykologi. Hva kan skolen gjøre?* Universitetsforlaget.
- Tharaldsen, K. B., Slåtten, H., Hancock, C. H. H., Bru, E. & Breivik, K. (2017). *Å ivareta barn og unge som har blitt utsatt for mobbing. Erfaringsbasert kunnskap om utforming og organisering av tiltak*. Stavanger: Læringsmiljøsentret.
- Ttofi, M. M., Farrington, D. P., Losel, F., & Loeber, R. (2011). Do the victims of school bullies tend to become depressed later in life? A systematic review and meta-analysis of longitudinal studies. *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research, 3*(2), 63–73.

Vedlegg: Forarbeid til kunnskapsinnhenting og gjennomføring av workshop

Forarbeid til kunnskapsinnhenting fra praksisfeltet

Representanter fra praksisfeltet ble rekruttert via Læringsmiljøsenderets kontaktnettverk. Et mål var å komme i kontakt med skoler som hadde gode erfaringer med å følge opp elever som tidligere har vært utsatt for mobbing. Skolene fikk en formell invitasjon til å delta i arbeidet med seminaret. De ble invitert til å dele sine eksempler i forkant av seminaret, å presentere sine perspektiv på oppfølgingsarbeid under seminaret og å dele sine innspill i denne rapporten. Kunnskapsinnhenting ble gjennomført som intervju, da intervjudataene skal kunne benyttes videre i forskningsøyemed. Intervjuene ble derfor også gjennomført i tråd med formelle forskningsetiske retningslinjer. Det ble utviklet en intervjuguide og et samtykkeskjema. Samtykket ga også mulighet for Læringsmiljøsenderet til å benytte seg videre av de innsamlede dataene. Søknad om godkjenning ble sendt Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD), og prosjektet fikk godkjenning 28.09.17. Samtlige intervju ble gjennomført som fokusgruppeintervju. Etter intervjuene ble dataene analysert. Fire hovedkategorier ble identifisert fra intervjuene: 1) systemnivå, 2) avdekking av behov for oppfølging, 3) oppfølgingstiltak, og 4) utfordringer i oppfølgingsarbeidet. Etter datanalsen ble det avholdt en informantdialog, hvor deltakerne fikk mulighet til å komme med innspill på de første analysene. Da ingen ytret ønske om å justere kategoriene, er disse bevart i det videre arbeidet. Funn fra intervjuene er også tildelt plass i beskrivelsen av praksisfeltets presentasjoner fra fagseminaret. Resultatet fra praksisfeltet fremgår av kapittel 5.

Forarbeid til kunnskapsinnhenting fra brukerstemmer

Via Utdanningsdirektoratets og Læringsmiljøsenderets nettverk kom vi i kontakt med fem personer som representerte unge voksne som har opplevd å være utsatt for mobbing, og noen av deres foreldre. Alle fem fikk en formell invitasjon til å delta i arbeidet med fagseminaret. De ble invitert til å bli intervjuet i forkant av seminaret, å presentere sine perspektiv på oppfølgingsarbeid under seminaret og til å dele sine innspill i denne rapporten. Kunnskapsinnhenting ble gjennomført som intervju, da intervjudataene skal kunne benyttes videre i forskningsøyemed. Intervjuene ble derfor også gjennomført i tråd med formelle forskningsetiske retningslinjer. Det ble konstatert at representantene hadde et avklart forhold til sine opplevelser, samt at fokus både i forarbeidet, under seminaret og i rapporten ville bli deres perspektiv på oppfølgingsarbeid basert på deres erfaringer fremfor en gjenfortelling av deres historie. Da temaet likevel kan være sensitivt, stilte Læringsmiljøsenderet med en psykolog som var tilgjengelig før og etter presentasjonene på seminardagene. Videre ble representantene for brukerstemmene anbefalt å bestille en time hos psykolog i etterkant av seminaret dersom deltakelsen likevel skulle oppleves vanskelig. Det ble utviklet en intervjuguide og et samtykkeskjema. Samtykket ga også mulighet for Læringsmiljøsenderet til å benytte seg videre av de innsamlede dataene. Søknad om godkjenning ble sendt Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD), og prosjektet fikk godkjenning 28.09.17.

Etter intervjuene ble dataene analysert. Fire hovedkategorier ble identifisert fra intervjuene: 1) støttepersoner, 2) avdekking av oppfølgingsbehov, 3) anbefalinger for oppfølgingsarbeidet og 4) utfordringer i oppfølgingsarbeid. Etter datanalysen ble det avholdt en informantdialog, hvor deltakerne fikk mulighet til å komme med innspill på de første analysene. Da ingen ytret ønske om å justere kategoriene, er disse bevart i det videre arbeidet. Funn fra intervjuene er også tildelt plass i beskrivelsen av brukergruppens presentasjoner fra fagseminaret. Resultatet fra brukergruppen fremgår av kapittel 6.

Gjennomføring av workshop

Fagseminarets workshop ble avholdt siste del av seminarets første dag. Tittelen på workshopen var *Roller og ansvar på tvers av funksjoner – hvordan kan oppfølgingsarbeidet organiseres, og hva skal arbeidet inneholde?* Arbeidet i workshopen ble først fordelt i tre workshopsaler. Hver sal hadde et eget tema å jobbe ut fra. For å få en hensiktsmessig fordeling av seminarets deltakere på tema som lå nær deres arbeidsfelt og var særlig aktuelle for dem, ble deltakerne i forkant plassert i én av de tre workshopsalene. I hver sal hadde en workshopleder ansvar for å organisere samlingen. Deltakerne var fordelt over fem bord i hver sal, med inntil ti deltakere ved hvert bord. Hvert bord hadde en gruppevert som hadde ansvar for å ta notater fra diskusjonen i sin gruppe. Hvert bord hadde også en gruppeleder som hadde ansvar for å lede diskusjonen i sin gruppe. I første del av workshopen diskuterte deltakerne gruppevis forhåndsformulerte spørsmål som gjaldt deres workshoptema. Deretter presenterte gruppelederne sin gruppes refleksjoner innad i sin workshopsal. På bakgrunn av dette ble deltakerne i hver workshopsal enige om de ti viktigste punktene for oppfølgingsarbeid i forbindelse med deres tema. Hver workshopsal hadde en temareferent. Denne presenterte oppsummeringen fra sin workshopsal i plenum. Resultatene fremgår av kapittel 4.

